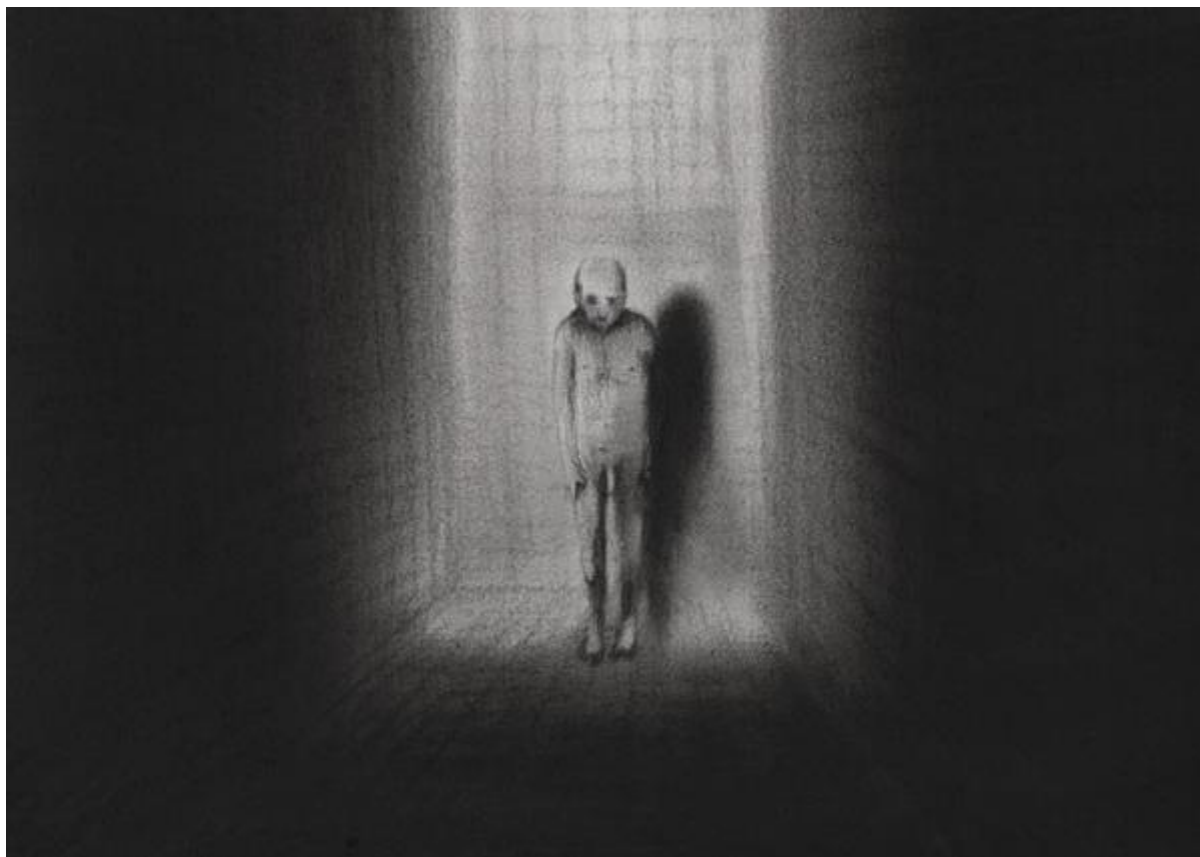

Van consensus naar dwang

Een onderzoek naar de wijziging van de interne werkprocessen binnen de rechtbank Oost-Brabant omtrent de Bopz-zittingen voor psychogeriatrische patiënten naar aanleiding van de vervanging van de Wet Bopz door de Wet Zorg en dwang voor psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten

'No title', Ungoing project of Distilled Dreams, © Rens Krikhaar, www.renskrikhaar.com

Student: Maaïke Krikhaar

Studentnummer: 2039007

Stageverlener: Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ)

Afstudeermentor: mr. drs. T.J.W.M. (Dorien) Schouten, teamvoorzitter Familie- en Jeugdrecht

Opleiding: Juridische Hogeschool Avans-Fontys

Locatie: Tilburg

Eerste afstudeerdocent: mr. A.J.A.M. (Lydia) Nuchelmans

Tweede afstudeerdocent: mr. L.C.P. (Lieke) van Berkel

Afstudeerperiode: 8 september 2014 tot en met 12 december 2014

Plaats: 's-Hertogenbosch

Datum: 12 januari 2015

Van consensus naar dwang

Een onderzoek naar de wijziging van de interne werkprocessen binnen de rechtbank Oost-Brabant omtrent de Bopz-zittingen voor psychogeriatrische patiënten naar aanleiding van de vervanging van de Wet Bopz door de Wet Zorg en dwang voor psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten

Student: Maaïke Krikhaar

Studentnummer: 2039007

Stageverlener: Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ)

Afstudeermentor: mr. drs. T.J.W.M. (Dorien) Schouten, teamvoorzitter Familie- en Jeugdrecht

Opleiding: Juridische Hogeschool Avans-Fontys

Locatie: Tilburg

Eerste afstudeerdocent: mr. A.J.A.M. (Lydia) Nuchelmans

Tweede afstudeerdocent: mr. L.C.P. (Lieke) van Berkel

Afstudeerperiode: 8 september 2014 tot en met 12 december 2014

Plaats: 's-Hertogenbosch

Datum: 12 januari 2015

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie die ik heb geschreven in het kader van mijn afstudeerstage bij de rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht in de periode van september 2014 tot en met december 2014. In het kader van deze afstudeerstage heb ik tevens iedere twee weken een gehele dag mogen fungeren als griffier tijdens de Bopz-rondes. Tijdens deze Bopz-rondes heb ik veel indrukken van de praktijk kunnen opdoen alsmede een kijkje mogen nemen in diverse instellingen, psychiatrische ziekenhuizen als ook bij betrokkenen in de thuissituatie. Met deze indrukken in het achterhoofd en literatuur, jurisprudentie, parlementaire stukken, de hulp van collega's alsmede mijn afstudeermentor en afstudeerdocenten is dit rapport tot stand gekomen.

Ik wil dan ook graag mijn dank uitdragen aan degenen die de totstandkoming van deze scriptie mogelijk hebben gemaakt. Allereerst wil ik de rechtbank Oost-Brabant danken voor het verlenen van een stageplaats en de mogelijkheid tot het doen van dit onderzoek. Daarnaast gaat mijn bijzondere dank uit naar mevrouw mr. drs. T.J.W.M. Schouten, stagementor, de heer mr. J.M. van Luyck voor het beantwoorden van al mijn vragen en zijn suggesties, mevrouw J.W.M. Kornuijt en de heer J.H. Pijnenborg voor de zeer prettige stageperiode alsmede voor hun begeleiding en steun tijdens het doen van het onderzoek en het schrijven van het rapport, mevrouw A.M. Tuijl-van Doornmalen voor de hulp bij de beschrijving van de praktijk, mevrouw mr. A.J.A.M. Nuchelmans en mevrouw mr. L.C.P. van Berkel voor alle feedback en suggesties voor het schrijven van het rapport en alle rechters, rechter-plaatsvervangers en medewerkers van de rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht voor alle hulp en aanbevelingen.

Deze scriptie kan als leidraad dienen voor alle rechters, rechter-plaatsvervangers en medewerkers van de afdeling Familie- en Jeugdrecht van de rechtbank Oost-Brabant. Tevens kan de scriptie als voorbeeld dienen voor de overige gerechten in Nederland, alle accommodaties en zorgverleners in het werkveld alsmede voor de psychogeriatrische patiënt en zijn of haar familieleden.

Met veel plezier heb ik dit onderzoek verricht, welke heeft geleid tot dit eindrapport. Ik heb tijdens de stage veel indrukken opgedaan van hoe de wet zich verhoudt tot de praktijk, inzicht gekregen in de af en toe zeer schrijnende gevallen van gedwongen opnemingen in de praktijk alsmede veel kennis opgedaan. Ik wens u allen veel plezier met het lezen van dit rapport.

Maaïke Krikhaar

's-Hertogenbosch, 12 januari 2015

Inhoudsopgave

Lijst van afkortingen

Samenvatting

1. Inleiding	9
1.1. Aanleiding en probleembeschrijving	1
1.2. Vraag- en doelstelling	2
1.3. Verantwoording	2
1.4. Leeswijzer	3
2. Het juridisch kader: De Wet Bopz	4
2.1. Doel en reikwijdte	4
2.2. Wilsonbekwaamheid en vertegenwoordiging	5
2.3. De artikel-60-indicatieprocedure	6
2.4. De externe rechtspositie	6
2.4.1. Het verzoek	7
2.4.2. De absolute en relatieve competentie	7
2.4.3. De stukken	8
2.4.4. Termijnen en duur	9
2.4.5. Waarborg fundamentele rechten	10
2.4.6. Opnamecriteria	11
2.4.7. Tenuitvoerlegging beschikking	13
2.4.8. Verzenden beschikking	13
2.4.9. Rechtsbescherming	14
2.5. De interne rechtspositie	14
3.1 Het zorgplan	15
3.2. Onvrijwillige zorg	16
3.3. De artikel 21-indicatieprocedure	16
3.4. De externe rechtspositie	17
3.4.1. Het verzoek	17
3.4.2. De absolute en relatieve competentie	18
3.4.3. De stukken	18
3.4.4. Termijnen en duur	20
3.4.5. Waarborg fundamentele rechten	21
3.4.6. Opnamecriteria	22
3.4.7. Tenuitvoerlegging beschikking	23
3.4.8. Verzenden beschikking	23
3.4.9. Rechtsbescherming	24
4. De praktijk: De wet Bopz	25
4.1. De voorbereiding	25
4.2. De behandeling	29
4.3. De nabewerking	32

5. Conclusies en aanbevelingen	33
5.1. Conclusies.....	33
5.2. Aanbevelingen	34
5.2.1. De checklists	34
5.2.2. De verzendlijst onderdeel 'oproepen'	36
5.2.3. De beschikking.....	37
5.2.4. De verzendlijst onderdeel 'verzenden'	39
Evaluatie en vervolgonderzoek.....	40
Begrippenlijst.....	41
Lijst van geraadpleegde literatuur en overige bronnen	44

Lijst van afkortingen

A-G	Advocaat-Generaal
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
BOPZ	Bijzondere opnemingen psychiatrische ziekenhuizen
Bopz-zitting	Zitting inzake de opneming ingevolge de Wet Bopz
College van B&W	College van Burgermeester & Wethouders
CIZ	Centrum Indicatiestelling Zorg
D.w.z.	Dat wil zeggen
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie
GGZ	Geestelijke gezondheidszorg
Gw	Grondwet
HR	Hoge Raad
IBS	Inbewaringstelling
IGZ	Inspectie voor de Gezondheidszorg
MvT	Memorie van Toelichting
Ministerie VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
PGB	Persoonsgebonden budget
P.g.-patient	Psychogeriatrische patiënt
Resp.	Respectievelijk
Wet Bopz	Wet Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen
Wlz	Wet langdurige zorg
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
WvGGZ	Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg
WZD	Wet Zorg en dwang voor psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten

Samenvatting

Dit rapport is het resultaat van een onderzoek naar de te verwachten wijzigingen die in de interne gerechtelijke werkprocessen dienen te worden aangebracht nadat de Wet Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen, nader aan te duiden als: Wet Bopz zal worden vervangen door de Wet Zorg en dwang voor psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten, nader aan te duiden als: WZD voor de doelgroep psychogeriatrische patiënten. In het onderzoek stond de navolgende vraag centraal.

Op welke wijze dienen de huidige interne werkprocessen binnen het arrondissement Oost-Brabant met betrekking tot de zittingen in het kader van de onvrijwillige zorg voor psychogeriatrische patiënten te worden aangepast, zodat de procedure in overeenstemming is met de Wet Zorg en dwang die de Wet Bopz zal vervangen voor de doelgroep verstandelijk gehandicapten en psychogeriatrische patiënten?

Het onderzoek heeft plaatsgevonden op basis van een vergelijking van het huidige juridisch kader, de Wet Bopz, met de toekomstige wet- en regelgeving, de WZD. In beide gevallen is het juridisch kader omtrent de procedure van de onvrijwillige opname uitvoerig beschreven. Voorts zijn de verschillen tussen beide wetten in kaart gebracht. Tot slot is een beschrijving gemaakt van de huidige procedure aan de hand van de documenten die daarvoor op dit moment gehanteerd worden. Dit heeft geresulteerd in de conclusies omtrent de wijzigingen in het juridisch kader omtrent de onvrijwillige opname en de aanbevelingen die gegeven kunnen worden met betrekking tot de wijzigingen die aangebracht dienen te worden in de huidige procedure om de procedure in overeenstemming te brengen met de geldende wet- en regelgeving na invoering van de WZD.

De belangrijkste conclusies zijn dat wijzigingen zullen plaatsvinden met betrekking tot de formele verzoeker, de stukken die ingediend dienen te worden bij het verzoek, de termijn waarbinnen het CIZ het verzoek moet indienen, het feit dat het CIZ de gewenste termijn van de machtiging in het verzoek dient te vermelden, de beslistermijn van de rechter, de duur van de opvolgende machtiging tot opname en verblijf en de verlenging van de IBS, de opnamecriteria, de personen die in het kader van een verzoek tot machtiging dienen te worden gehoord, opgeroepen dienen te worden en een afschrift van de beschikking dienen te ontvangen, de termijn waarbinnen de beschikking ten uitvoer dient te worden gelegd en de mogelijkheid tot het instellen van het hoger beroep tegen de machtiging.

Vraagtekens kunnen worden geplaatst bij de rol van het CIZ als formele verzoeker, de verantwoordelijk die aan de zorgaanbieders, zorgverantwoordelijken en zorgverleners is toebedeeld met betrekking tot het toepassen van dwang en de duur van een opvolgende machtiging. Invoering van de WZD zal leiden tot een procedure die meer aansluit bij de terminologie, bevoegdheden, rechten en verplichtingen in de zorg voor psychogeriatrische cliënten. Doordat gewone rechtsmiddelen open staan tegen een beslissing tot afgifte van een machtiging, worden de grondrechten uit het EVRM beter gewaarborgd. Verwacht wordt dat het werkveld beter uit de voeten kan met de procedure van de onvrijwillige opname na invoering van de WZD.

1. Inleiding

Dit rapport gaat in op de veranderingen die de interne gerechtelijke processen behoeven na invoering van de WZD, welke de Wet Bopz gaat vervangen voor de doelgroep psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten. Dit onderzoek beperkt zich tot de doelgroep psychogeriatrische patiënten. Dit hoofdstuk gaat in op de aanleiding, de probleembeschrijving en de vraag- en doelstelling voor dit onderzoek. Tevens worden de gebruikte bronnen en methoden toegelicht. Tot slot bevat dit hoofdstuk een leeswijzer, die de opbouw van het rapport weergeeft.

1.1. Aanleiding en probleembeschrijving

De aanleiding van dit rapport is de vraag van de rechtbank Oost-Brabant afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ) naar de concrete aanpassingen die de gerechtelijke interne werkprocessen behoeven na invoering van de WZD. Dit om de gerechtelijke procedure in overeenstemming te brengen met de dan geldende wet- en regelgeving en derhalve een juiste praktische toepassing van de wet door de rechters, rechter-plaatsvervangers en medewerkers.

In de tweede wetsevaluatie van de Wet Bopz heeft de evaluatiecommissie geconcludeerd dat de Wet Bopz een onvoldoende doeltreffende regeling is om de verplichte curatieve zorg voor de toepassing in de zorg voor mensen met dementie in goede banen te leiden.¹ De wet en de praktijk sluiten veelal niet goed op elkaar aan. Een oorzaak hiervan is dat in de psychiatrie de nadruk meer ligt op de behandeling, terwijl bij de psychogeriatrische patiënt de verpleging, verzorging en begeleiding en bescherming meer centraal staat. De Wet Bopz is dan ook veel meer gericht op psychiatrische behandelingen in een psychiatrisch ziekenhuis, waardoor hij onvoldoende past bij de zorg voor psychogeriatrische patiënten.² Zorgverleners in de psychogeriatrische zorg herkennen zich dan ook niet in de termen van de wet. Voorts is er sprake van extramuralisering, in toenemende mate wordt intensieve zorg geboden buiten de muren van een Bopz-aangemerkte instelling. Met deze extramuralisering is de discussie over de toepassing van vrijheidsbeperkingen meeverhuisd naar buiten de muren van de instelling. In veel gevallen ontbreekt dan de rechtsbescherming van de Wet Bopz, omdat de Wet Bopz uitsluitend van toepassing is in Bopz-aangemerkte instellingen. De rechten van de groep psychogeriatrische patiënten worden op deze wijze onvoldoende beschermd.³

Om beter aan te sluiten bij de terminologie, bevoegdheden, de verplichtingen van de zorgaanbieder, de rechten van de cliënt en de mogelijke maatregelen en deze beter af te stemmen op de specifieke kenmerken van de verscheidene doelgroepen, heeft de wetgever ervoor gekozen drie nieuwe wetten te introduceren: De Wet Zorg en dwang voor mensen met een verstandelijke handicap of dementie, de Wet Verplichte geestelijke gezondheidszorg voor psychiatrische patiënten en de Wet Forensische zorg voor personen met een psychische stoornis of verstandelijke beperking die in een justitiële inrichting terechtkomen, terwijl ze daar eigenlijk niet thuishoren. De laatste twee wetten blijven in dit rapport buiten beschouwing. De kern van de WZD is dat onvrijwillige zorg mogelijk is als het gedrag van de cliënt leidt tot ernstig nadeel voor zichzelf of anderen. Het uitgangspunt is dat dwangmaatregelen niet thuis horen in de zorg voor ouderen. De wet ziet ook toe op cliënten die thuis zorg krijgen.

¹ Kamerstukken II 2003/04, 25 763/28950, nr. 4, p.6.

² 'Wetsvoorstel Zorg en dwang', Informatiepunt dwang in de zorg, dwangindezorg.nl, zoek op Wetsvoorstel Zorg en dwang, geraadpleegd op 8 januari 2015.

³ Begeleidingscommissie evaluatie Wet Bopz, *Evaluatie Wet Bopz. Deelonderzoek 10-10: Conclusies en aanbevelingen van de begeleidingscommissie*, Den Haag: ZonMw 2002. Zie ook: L.A.P. Arends, K. Blankman & B.J.M. Frederiks, *Evaluatie Wet Bopz. Deelonderzoek 10-3: Interne rechtspositie in de psychogeriatric en verstandelijk gehandicaptensector*, Den Haag: ZonMw 2002.

De WZD is reeds aangenomen door de Tweede Kamer op 19 september 2013. In afwachting van de WvGGZ heeft de Eerste Kamercommissie op 8 oktober 2013 besloten de behandeling aan te houden, zodat zij beide voorstellen in samenhang kan behandelen. Op dit moment is dus niet duidelijk of en wanneer de WZD in werking zal treden. Als ijkpunt voor deze scriptie is dan ook de datum van 1 december 2014 genomen. Alle wijzigingen die zijn aangebracht na 1 december 2014 zijn niet verwerkt in dit rapport.

De wet moet voor vrijheidsbeneming een procedure bevatten voor patiënten die onder het bereik van de regeling vallen.⁴ Bovendien moet conform het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, nader aan te duiden als: EVRM, de toegang tot de rechter zijn gewaarborgd voor patiënten wier vrijheid is ontnomen. Voorts is geen inmenging is toegestaan in de uitoefening van het recht op respect voor iemands privéleven dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van – in dit geval – het voorkómen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.⁵ De WZD zal, na invoering hiervan, deze procedure omlijnen.

1.2. Vraag- en doelstelling

Voornoemde aanleiding en probleembeschrijving hebben geleid tot de navolgende centrale vraag.

Op welke wijze dienen de huidige interne werkprocessen binnen het arrondissement Oost-Brabant met betrekking tot de zittingen in het kader van de onvrijwillige zorg voor psychogeriatrische patiënten te worden aangepast, zodat de procedure in overeenstemming is met de Wet Zorg en dwang die de Wet Bopz zal vervangen voor de doelgroep verstandelijk gehandicapten en psychogeriatrische patiënten?

Deze centrale vraag leidt tot de volgende doelstelling:

Op 12 januari 2015 zal een onderzoeksrapport over de wijzigingen in de procedure omtrent de zittingen inzake onvrijwillige zorg zijn opgesteld, zodat de rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ) de interne gerechtelijke werkprocessen kan aanpassen.

1.3. Verantwoording

Om tot de beantwoording van de centrale vraag en de nader te bespreken deelvragen te komen is gebruikgemaakt van een rechtsbronnen- en literatuuronderzoek. De relevante wet- en regelgeving, parlementaire stukken, jurisprudentie, handboeken en literatuur uit vakgerelateerde tijdschriften is geraadpleegd, geanalyseerd en geïnterpreteerd. Voorts heeft een casestudy plaatsgevonden. De procedure is beschreven aan de hand van een analyse van de door de rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (Bopz) gehanteerde documenten omtrent de gedwongen opnemings ingevolge de Wet Bopz. Daarnaast is gebruikgemaakt van de computervizard die wordt gehanteerd om conceptbeschikkingen op te stellen, welke standaardoverwegingen bevat. De bepalingen uit de Wet Bopz en de WZD zijn naast elkaar gelegd. De wijzigingen hebben als leidraad gediend voor de aanbevelingen omtrent de aanpassingen in de huidige handelswijze. Om de betrouwbaarheid van de gevonden informatie en de conclusies gedaan aan het de hand van de onderzochte wetgeving, literatuur en documenten te waarborgen is regelmatig overleg gepleegd met mr. drs. T.J.W.M. Schouten en de heer mr. J.M. van Luyck.

⁴ Art. 5 EVRM jo. art. 15 GW, zie hiervoor ook: *Kamerstukken II 2002/03*, 28 950

⁵ Art. 8 EVRM

Mr. drs. T.J.W.M. Schouten heeft naast haar studie rechten tevens een studie gezondheidswetenschappen afgerond en is mede middels haar positie binnen de rechtbank Oost-Brabant als teamvoorzitter Familie- en Jeugdrecht een expert op het gebied van de Bopz. De heer mr. J.M. van Luyck is voorheen als advocaat werkzaam geweest op het gebied van de Bopz en is na zijn pensionering gaan werken als rechter-plaatsvervanger. Hij verzorgt de behandeling van alle klachtzaken inzake de Bopz voor de rechtbank Oost-Brabant, geeft jurisprudentiecolleges binnen de rechtbank Oost-Brabant en is tevens als docent inzake de Bopz verbonden aan de Orde van Advocaten. Door zijn geruime ervaring is hij dan ook een echte kenner op dit vakgebied.

Een participerende observatie om de werking van de huidige processen in kaart te brengen is overwogen. Hiervan is afgezien, omdat het slechts gaat om de handelswijze na invoering van de WZD. Desalniettemin heeft de onderzoeker de kans aangewend om de procedure in de praktijk mee te maken. De onderzoeker heeft tevens tijdens de onderzoeksperiode circa zestig Bopz-zittingen bijgewoond als griffier. Eerst onder begeleiding, later zelfstandig. De praktijkcasussen beschreven in het rapport zijn opgesteld naar aanleiding van een participerende observatie. Namen, plaatsen, sommige feiten en omstandigheden zijn gefingeerd, indien deze de identiteit van de betrokkenen kan onthullen.

Tot slot is een enquête op landelijk gebied overwogen, maar omdat het hier gaat om de werkprocessen binnen het arrondissement Oost-Brabant is hiervoor niet gekozen. Het arrondissement Oost-Brabant omvat een groot geografische gebied waardoor de verscheidenheid aan situaties, gevallen en inrichtingen erg groot is. Hierdoor kan de gewenste werkwijze per arrondissement sterk verschillen. Daarnaast heeft dit onderzoek slechts een kwalitatief doel.

1.4. Leeswijzer

Ter beantwoording van de centrale vraag is gebruikgemaakt van verscheidene deelvragen. Deze deelvragen worden per hoofdstuk behandeld. Hoofdstuk 2 gaat in op de vraag welke juridische eisen voortvloeien uit de Wet Bopz met betrekking tot de zitting inzake de gedwongen opname van psychogeriatrische patiënten. Voorts behandelt hoofdstuk 3 de vraag welke juridische vereisten de WZD stelt aan de zitting met betrekking tot de gedwongen opname van psychogeriatrische patiënten. In hoofdstuk 2 is tevens aandacht besteed aan de verschillen tussen beide wetten, de verschillen worden per onderdeel benoemd. Na de uiteenzetting van het juridisch kader van zowel de Wet Bopz als de WZD volgt in hoofdstuk 4 een beschrijving van de praktijk. De vraag die hieraan ten grondslag gelegen heeft, is: *“Op welke wijze heeft de rechtbank vormgegeven aan de vereisten aan de gerechtelijke procedure van de gedwongen opname voor psychogeriatrische patiënten die voortvloeien uit de Wet Bopz?”*. In hoofdstuk 5 zijn, tot slot, de conclusies en de concrete aanbevelingen aan de rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ) geformuleerd met betrekking tot de door te voeren wijzigingen in de interne gerechtelijke werkprocessen na invoering van de WZD.

2. Het juridisch kader: De Wet Bopz

Dit hoofdstuk heeft betrekking op de huidige wetgeving omtrent de gedwongen opname middels de gerechtelijke procedure ingevolge de Wet Bopz. In §2.1 wordt ingegaan op het doel en de reikwijdte van de Wet Bopz. Voorts worden in §2.2. de begrippen wilsonbekwaamheid en vertegenwoordiging nader toegelicht. Gedwongen opname kan plaatsvinden zonder rechterlijke tussenkomst middels de artikel-60-indicatieprocedure, indien betrokkene niet de nodige bereidheid toont, maar zich ook niet verzet tegen opname.⁶ In §2.3. wordt deze procedure nader toegelicht. De externe rechtspositie heeft betrekking op de verschillende procedures en de criteria waaraan zowel de patiënt als de situatie aan moeten voldoen, alvorens de rechter zijn instemming kan verlenen aan een gedwongen opname en verblijf in een psychiatrisch ziekenhuis alsmede de regels voor verlof, ontslag en schadevergoedingsregelingen.⁷ In §2.4. wordt stilgestaan bij de verschillende procedures en criteria. De regels omtrent verlof, ontslag en schadevergoeding blijven buiten beschouwing, nu deze de reikwijdte van het onderzoek overschrijden. Tot slot wordt in §2.5. kort de interne rechtspositie toegelicht, welke wordt bepaald door de regels over het behandelplan, de dwangbehandeling, de toepassing van middelen en maatregelen en het klachtrecht inclusief het beroep op de rechter. Enkel bij de drie eerste onderwerpen wordt stilgestaan, omdat deze regels betrekking op betrokkene wanneer hij reeds opgenomen is en dit onderzoek zich beperkt tot de regels die betrekking hebben op regels omtrent de gedwongen opname. Het voert te ver een uitgebreide beschrijving van de klachtprocedure te geven. Voor een overzicht van de begrippen inzake de Wet Bopz wordt verwezen naar de bijgevoegde begrippenlijst.

In het gezelschap van een ervaren griffier en de rechter stappen we de lege woonkamer binnen. Op de geel uitgeslagen stoel zit een man met een net overhemd, een colbertjasje en afgetrapte schoenen aan. Hij heet ons welkom in zijn huis. Hij begrijpt onze aanwezigheid niet. Hij kan ons geen kopje thee aanbieden, het gas werkt op een of andere onnavolgbare wijze – de zuster van de thuiszorg heeft het laten afsluiten – sinds vier dagen niet meer. We nemen plaats op de bank die vol ligt met opgevouwen kleding en andere spullen. Hij vraagt wat hij verkeerd gedaan heeft. Hij is toch immers een goede verkoper. Gedurende de zitting van een half uur is dit de enige zin die hij constant herhaalt. Hij begrijpt niet waarom de zuster van de thuiszorg, de specialist ouderengeneeskunde en de sociaal psychiatrisch verpleegkundige – wie zijn die mensen? – zich zorgen maken. Meneer Jansen is al meerdere malen vanuit Weert opgehaald door zijn buurman, omdat hij op zoek was naar zijn – overleden – vrouw. Hij woont echter in Oss. Een maand geleden heeft hij zijn huis onderverhuurd aan studenten, die alle waardevolle spullen hebben meegenomen. Hij wilde ze helpen. De rechter vraagt wat meneer Jansen van het verzoek vindt hem op te nemen. Meneer Jansen vraagt voor de achttiende maal of hij dan geen goede verkoper is. De rechter besluit de voorlopige machtiging af te geven voor de duur van zes maanden. Op het gezicht van de eerst zo vrolijke man verschijnen tranen. Als de zuster van de thuiszorg hem vertelt dat hij daar gezelschap zal hebben van andere mensen, verschijnt een kleine glimlach op zijn gezicht. Met de woorden: “Misschien is dat ook wel een keer fijn” sluiten we de zitting af.

~ Meneer Jansen, Alzheimer, 86 jaar oud, Oss / 9 september 2014

2.1. Doel en reikwijdte

Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen zonder wettelijke grondslag.⁸ Voor onvrijwillige opname van personen is derhalve een wettelijke regeling vereist. De Wet Bopz beoogt het individu te beschermen en legt de in acht te nemen criteria en procedures voor vrijheidsbeneming vast.⁹ De wet bepaalt wanneer iemand tegen zijn wil opgenomen mag worden en welke eisen aan zorginstellingen worden gesteld, met name daar waar het gaat om het toepassen van maatregelen die een beperking van de bewegingsvrijheid betekenen.¹⁰

⁶ Art. 60 lid 1 Wet Bopz

⁷ Derde evaluatiecommissie van de Wet Bopz, 1. *Evaluatierapport voortschrijdende inzichten...*, Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2011, p. 10.

⁸ Art. 5 EVRM en art. 15 Gw

⁹ Leenen, Gevers & Legemaate 2011, p. 286.

¹⁰ Kamerstukken II 2002/03, 28 950, nr. 3, p. 5.

De Wet Bopz is van toepassing op de onvrijwillig opgenomen patiënt. De Wet Bopz is echter geen behandelwet. De Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst, nader te noemen: WGBO, beschrijft in het algemeen de rechten en plichten van cliënten in de zorg. De Wet Bopz is, voor wat betreft de rechtspositie van de psychiatrische patiënt, de *lex specialis* ten opzichte van de WGBO, welke geldt als de *lex generalis*.

De reikwijdte van de Wet Bopz is niet beperkt tot psychiatrische ziekenhuizen. De Wet Bopz is ook van toepassing op instellingen voor Kinder- en Jeugdpsychiatrie, verslavingszorg, psychogeriatrische zorg, verstandelijk gehandicaptenzorg en de psychiatrische afdelingen van ziekenhuizen.¹¹ Sinds 1999 kunnen ook (afdelingen van) verzorgingshuizen worden aangemerkt als psychiatrisch ziekenhuis in de zin van de Wet Bopz.¹²

Ook een nadere toelichting op de doelgroep van de psychogeriatrische patiënt is hier op zijn plaats. De psychogeriatric ziet toe op psychische aandoeningen die samenhangen met cognitieve problemen. Deze aandoeningen vloeien voort uit het ouder worden, de dementiële aandoeningen.¹³ De groep van dementerende ouderen is een kwetsbare, groeiende groep in de samenleving. Van de dementerende ouderen die in verpleeg- en verzorgingshuizen wonen, is het grootste deel onvrijwillig opgenomen.¹⁴ Belangrijk is om een onderscheid te maken in de noodzaak van opname. Vaak is er bij deze doelgroep geen sprake van een verbetering van de geestesstoornis en is een behandeling niet effectief noch gewenst. De psychogeriatrische patiënt heeft vaak meer behoefte aan verpleging en verzorging.

2.2. Wilsonbekwaamheid en vertegenwoordiging

Dementie is een omschrijving van een complex van verschijnselen waarbij er verandering van gedrag optreedt en achteruitgang van de geestelijke vermogens.¹⁵ Met name de achteruitgang van de geestelijke vermogens zorgt er vaak voor dat de psychogeriatrische patiënt niet in staat is tot een redelijke waardering van zijn of haar belangen. Wilsonbekwaamheid ziet op een situatie waarin een patiënt niet in staat is om een redelijke belangenafweging te maken over een voorgestelde behandeling.¹⁶ De constatering dat een patiënt wilsonbekwaam is, heeft tot gevolg dat hij niet meer bekwaam is om zelfstandig toestemming te geven voor de voorgestelde behandeling. Het gaat hier enkel om een onbevoegdheid zelfstandig te beslissen ten aanzien van die ene behandeling, dus niet om een algehele bevoegdheid bepaalde beslissingen te nemen. Indien betrokkene ten aanzien van de voorgestelde behandeling wilsonbekwaam is, moet een vertegenwoordiger dan namens betrokkene een beslissing nemen en toestemming geven voor de voorgestelde verrichting.¹⁷

De Wet Bopz onderscheidt twee soorten vertegenwoordigers: wettelijk vertegenwoordigers en informele vertegenwoordigers. Wettelijke vertegenwoordigers zijn vertegenwoordigers die door de wet als zodanig zijn aangewezen en die daarbij speciale bevoegdheden en verplichtingen hebben gekregen: de bewindvoerder, mentor of curator. Een rechter kan ten behoeve van een meerderjarige een wettelijke vertegenwoordiger benoemen. Een mentorschap kan worden ingesteld ten behoeve van personen die als gevolg van hun geestelijke of lichamelijke toestand niet in staat zijn of bemoeilijkt worden hun belangen van niet-vermogensrechtelijke aard zelf behoorlijk waar te nemen. Dit betreffen met name handelingen op het terrein van verzorging, verpleging, behandeling en begeleiding.

¹¹ Derde evaluatiecommissie van de Wet Bopz, 1. *Evaluatierapport voortschrijdende inzichten...*, Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2011, p. 10.

¹² Keurentjes 2011, p. 3.

¹³ Arends 2006, p. 13.

¹⁴ *Kamerstukken II* 2002/03, 28 950, p. 5 (MvT).

¹⁵ 'Dementievormen en hun behandeling', *VUmc Alzheimercentrum*, alzheimercentrum.nl, zoek op *Dementie*, geraadpleegd op 8 januari 2015.

¹⁶ Arends 2006, p. 23.

¹⁷ Arends 2006, p. 25.

Per rechtshandeling moet de zorgverlener inschatten of betrokkene zelf tot beslissen in staat is. De bewindvoerder ziet tot op de behartiging van de vermogensrechtelijke belangen en is in het kader van de gedwongen opname dus niet relevant. Een curator behartigt zowel de vermogensrechtelijke als de niet-vermogensrechtelijke belangen van betrokkene.¹⁸ Bij curatele wordt men geheel handelingsonbekwaam. Bij mentorschap en bewind blijft betrokkene handelingsbekwaam ten aanzien van alle familierechtelijke handelingen.

Informele vertegenwoordigers worden niet door de rechter benoemd. De groep informele vertegenwoordiging kan worden onderverdeeld in persoonlijk gemachtigden en onbenoemde vertegenwoordigers.¹⁹ De persoonlijk gemachtigde is een door de betrokkene schriftelijk aangewezen vertegenwoordiger. Als betrokkene geen wettelijk vertegenwoordiger heeft, is de persoonlijk gemachtigde de eerst aangewezen persoon ter behartiging van zijn belangen, gevolgd door de onbenoemde vertegenwoordiger. De groep onbenoemde vertegenwoordigers is opgedeeld in twee categorieën: de echtgenoot of levenspartner van betrokkene, welke bij het ontbreken van een persoonlijk gemachtigde de bevoegdheid heeft om op te treden, gevolgd door de ouders, kinderen, broers of zusters van betrokkene.²⁰

2.3. De artikel-60-indicatieprocedure

Deze procedure is uitsluitend van kracht in verpleeg- en verzorgingstehuizen met een Bopz-aanmerking. Psychiatrische ziekenhuizen en geriatrie afdelingen vallen erbuiten.²¹ Opname middels de art. 60-indicatieprocedure kan alleen plaatsvinden, indien betrokkene niet de nodige bereidheid toont, maar zich ook niet verzet tegen onvrijwillige opname.²² Deze procedure is geïntroduceerd, omdat men vreesde dat de rechterlijke macht bij inwerkingtreding overbelast zou raken als alle onvrijwillige opnemingen van psychogeriatrische patiënten en verstandelijk gehandicapten door de rechter zouden moeten worden beoordeeld.

2.4. De externe rechtspositie

De Wet Bopz kent verschillende machtigingen, niet alle machtigingen worden echter in het kader van de gedwongen opname van een psychogeriatrische patiënt toegepast. Een voorwaardelijke machtiging of een zelfbindingsmachtiging kan niet worden afgegeven met betrekking tot opneming in een verpleeginrichting.²³ Een machtiging op eigen verzoek is wel mogelijk, maar komt bijna niet voor.²⁴ Voorts kan in geval van spoed een last tot inbewaringstelling, hierna: IBS, worden afgegeven door de burgemeester. Deze kan worden gevolgd door een machtiging tot voortzetting van de IBS, afgegeven door de rechter. Ook de IBS en voortzetting van de IBS komen in de praktijk weinig voor in Bopz-aangemerkte verpleeg- en verzorgingshuizen.²⁵ De voorlopige machtiging en de machtiging tot voortgezet verblijf zijn in praktijk de meest voorkomende procedures. Derhalve wordt in deze paragraaf uitgebreid ingegaan op de vereisten met betrekking tot voornoemde machtigingen. Voorts zal kort worden stilgestaan bij de verschillen met de IBS en de voortzetting IBS, omdat een verzoek tot IBS gelijktijdig met een verzoek tot voorlopige machtiging kan worden ingediend dan wel een IBS vooraf kan gaan aan een voorlopige machtiging.

¹⁸ Arends 2006, p. 28.

¹⁹ Arends 2006, p. 30.

²⁰ Art. 5:465 lid 3 BW

²¹ Arends 2006, p. 37

²² Art. 60 lid 1 Wet Bopz

²³ Art. 14a lid 2 sub b Wet Bopz

²⁴ De machtiging op eigen verzoek heeft betrekking op de situatie dat betrokkene zelf bij zijn verzoek aan de officier van justitie aangeeft dat hij opneming en behandeling wenst, zelfs als in de periode waarin de machtiging geldt, de bereidheid komt te ontbreken. Het doen van dit verzoek vereist wilsbekwaamheid van betrokkene. Vanwege de aard van de psychogeriatrische aandoening, die achteruitgang van de geestelijke vermogens met zich meebrengt, komt de machtiging op eigen verzoek dan ook niet veel voor bij psychogeriatrische patiënten. Zie hiervoor ook Arends 2006, p. 38.

²⁵ Arends 2006, p. 58.

2.4.1. Het verzoek

Deze subparagraaf gaat in op de persoon van de formele verzoeker.

Voorlopige machtiging en machtiging voortgezet verblijf

De officier van justitie is bevoegd de rechter schriftelijk een voorlopige machtiging dan wel een machtiging tot voortgezet verblijf te verzoeken.²⁶ Hij is hiertoe ambtshalve bevoegd dan wel op verzoek van de echtgenoot, degene met wie betrokkene een duurzame gemeenschappelijke huishouding heeft, de geregistreerd partner, de ouders dan wel een van hen, voor zover zij niet van het gezag zijn ontheven of ontzet en elke meerderjarige bloedverwant in de rechte lijn, niet zijnde een ouder, en in de zijlijn tot en met de tweede graad, de voogd, de curator of mentor van betrokkene.²⁷

De IBS en de voortzetting tot IBS

Een ieder die vindt dat een iemand gevaar veroorzaakt, kan dit melden aan de crisisdienst.²⁸ Daarna worden achtereenvolgens de politie, de crisisdienst van de GGZ en de dienstdoende arts ingeschakeld. Indien de dienstdoende arts van mening is dat een IBS noodzakelijk is, maakt hij een geneeskundige verklaring op en zendt deze aan de burgemeester toe.²⁹ Indien de officier van justitie na ontvangst van de beschikking van de burgemeester en de geneeskundige verklaring van oordeel is dat het gevaar ten aanzien van de in bewaring gestelde persoon zich voordoet, dient hij bij de rechter een verzoek in tot het verlenen van een machtiging tot voortzetting van de IBS van die persoon.³⁰

Hoewel de bevoegdheid van de officier van justitie een discretionaire bevoegdheid betreft en hij dus niet verplicht is de voortzetting van de IBS dan wel een voorlopige machtiging respectievelijk een machtiging tot voortgezet verblijf te verzoeken, stuurt hij in de praktijk vrijwel alle lasten tot IBS door naar de rechtbank.³¹

2.4.2. De absolute en relatieve competentie

In deze subparagraaf wordt de competentie van de rechter respectievelijk de burgemeester besproken.

Voorlopige machtiging en machtiging tot voortgezet verblijf

De rechter van de enkelvoudige kamer voor het behandelen en beslissen van burgerlijke zaken van de rechtbank is bevoegd te beslissen op het verzoek tot voorlopige machtiging respectievelijk het verzoek tot machtiging tot voortgezet verblijf.³² Bij de voorlopige machtiging is bevoegd de rechtbank van de woonplaats van betrokkene of, bij gebreke van een woonplaats in Nederland, van zijn werkelijk verblijf dan wel de rechtbank van het arrondissement waarin het ziekenhuis waarin betrokkene verblijft, gelegen is.³³ Bij de machtiging tot voortgezet verblijf is de rechtbank bevoegd van het arrondissement waarin het ziekenhuis waarin de patiënt is opgenomen, is gelegen.³⁴ Indien het verzoek door de officier van justitie reeds is ingediend, maar betrokkene verblijft in een ziekenhuis gelegen in een ander arrondissement, dan kan de rechter verwijzing van de behandeling van het verzoek naar de rechter van dat andere arrondissement bevelen middels een overdrachtsbeschikking.³⁵

²⁶ Art. 2 lid 1 Wet Bopz resp. art. 15 lid 1 Wet Bopz

²⁷ Art. 4 lid 1 jo. art. 1 lid 2 jo. art. 4 lid 2 Wet Bopz resp. art. 15 lid 3 jo. art. 4 lid 1 jo. art. 1 lid 2 jo. art. 15 lid 3 jo. art. 4 lid 2 Wet Bopz

²⁸ Ministerie van VWS, *Over de Wet bopz, actueel overzicht van de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen*, Den Haag: Ministerie van VWS 2009, p.11

²⁹ Wetsvoorstel Zorg en dwang', *Informatiepunt dwang in de zorg*, dwangindezorg.nl, zoek op Wetsvoorstel Zorg en dwang, geraadpleegd op 8 januari 2015

³⁰ Art. 27 lid 1 jo. art. 25 lid 2 jo. art. 21 lid 1 jo. art. 20 lid 2 Wet Bopz

³¹ Keurentjes 2011, p. 91

³² Art. 2 lid 1 jo. art. 1 lid 4 Wet Bopz resp. art. 15 lid 1 jo. art. 1 lid 4 Wet Bopz

³³ Art. 7 lid 1 Wet Bopz

³⁴ Art. 16 lid 5 Wet Bopz

³⁵ Art. 7 lid 2 resp. art. 16 lid 5 jo. art. 7 lid 2 Wet Bopz

IBS en de voortzetting IBS

Vanwege het spoedeisende karakter van de maatregel is de burgermeester bevoegd bij beschikking de last tot IBS af te geven.³⁶ De rechter van de enkelvoudige rechtbank van het arrondissement waarin het ziekenhuis gelegen is waarin betrokkene is opgenomen, is bevoegd de machtiging tot voortzetting van de IBS te verlenen.³⁷ De regels met betrekking tot de verwijzing van de behandeling van het verzoek naar een ander arrondissement zijn eveneens van toepassing op de voortzetting tot IBS.³⁸

2.4.3. De stukken

In deze subparagraaf wordt uiteengezet welke stukken bij het verzoekschrift tot machtiging van de officier van justitie dienen te worden gevoegd.

Voorlopige machtiging en de machtiging tot voortgezet verblijf

- De geneeskundige verklaring.³⁹ De geneeskundige verklaring dient inzicht te geven in de actuele situatie van betrokkene. Hierin zijn twee situaties te onderscheiden:
 1. Indien betrokkene niet in het ziekenhuis verblijft, dan dient de geneeskundige verklaring te worden opgesteld door een psychiater die niet bij de behandeling van de patiënt betrokken is, maar betrokkene met het oog daarop kort tevoren heeft onderzocht;
 2. Indien betrokkene reeds in het ziekenhuis verblijft, dan zijn er tevens twee situaties denkbaar:
 - a. Indien de geneesheer-directeur niet bij de behandeling betrokken was, dan maakt hij zelf de geneeskundige verklaring op.⁴⁰ Hij onderzoekt betrokkene voorafgaand met het oog op het opstellen van deze verklaring of hij laat dit doen door een psychiater die niet bij de behandeling betrokken was;
 - b. Indien de geneesheer-directeur bij de behandeling betrokken was, dan maakt een psychiater die niet bij de behandeling betrokken was de geneeskundige verklaring op.⁴¹ De geneesheer-directeur is recentelijk bij de behandeling betrokken geweest als het laatste behandelcontact minder dan één jaar geleden heeft plaatsgevonden.⁴² In beide gevallen dient de geneesheer-directeur de verklaring te ondertekenen.

Bij het verzoek tot het verlenen van de machtiging tot voortgezet verblijf gelden voor wat betreft de geneeskundige verklaring dezelfde vereisten als voor de voorlopige machtiging als genoemd onder punt 2.⁴³

- Verklaring uit het curateleregister respectievelijk de beschikking waarbij het mentorschap is ingesteld. Indien de betrokkene waarvoor een voorlopige machtiging is verzocht tevens onder curatele is gesteld of ten behoeve van wie een mentorschap is gesteld, dient tevens een verklaring uit het curateleregister respectievelijk de beschikking waarbij het mentorschap is ingesteld te worden overgelegd bij het verzoekschrift.⁴⁴
- Het zorgplan.⁴⁵ Op de inhoud van het zorgplan in zal §2.5. uitgebreider worden ingegaan.

³⁶ Art. 20 lid 1 Wet Bopz

³⁷ Art. 27 lid 3 Wet Bopz

³⁸ Art. 27 lid 3 jo. art. 7 lid 2 Wet Bopz

³⁹ Art. 5 lid 1 Wet Bopz

⁴⁰ Art. 5 lid 1 onder a Wet Bopz

⁴¹ Art. 5 lid 1 onder b Wet Bopz

⁴² Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, *Over de Wet bopz, actueel overzicht van de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen*, Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport 2009, p. 11

⁴³ Art. 16 lid 1 jo. art. 16 lid 2 jo. art. 5 lid 1, tweede volzin Wet Bopz

⁴⁴ Art. 5 lid 5 Wet Bopz jo. art. 1:391 lid 1 BW resp. art. 5 lid 6 Wet Bopz

⁴⁵ Art. 37b lid 1 jo. art. 38a Wet Bopz

Bij het verzoek tot voorlopige machtiging dient het zorgplan te worden overgelegd als betrokkene reeds in het ziekenhuis verblijft of heeft verbleven, maar met verlof of voorwaardelijk ontslag is. Bij het verzoek tot machtiging tot voortgezet verblijf dient in beginsel altijd een zorgplan te worden overgelegd.⁴⁶ Indien het zorgplan nog niet tot stand is gekomen, wordt daarvan bij de geneeskundige verklaring mededeling gedaan onder vermelding van de daarvoor bestaande redenen.⁴⁷

- De wettelijke aantekeningen. Bij het verzoek tot machtiging tot voortgezet verblijf dienen tevens de wettelijke aantekeningen te worden overgelegd.⁴⁸ De geneesheer-directeur draagt er zorg voor dat een patiënt aantekening wordt gehouden van diens geestelijke en lichamelijke toestand, van de op hem toegepaste behandeling en de effecten ervan. De aantekening wordt gehouden op een zodanige manier en zodanige regelmaat dat zij duidelijk inzicht geeft in het ziekteverloop en is dus vormvrij.

IBS en voortzetting IBS

De burgermeester gelast de IBS op basis van de geneeskundige verklaring.⁴⁹ De geneeskundige verklaring dient vanwege het spoedeisend karakter bij voorkeur te zijn opgemaakt door een niet-behandelend psychiater of, indien dat niet mogelijk is, door bij voorkeur een niet-behandelend arts. Indien de arts die de verklaring afgeeft geen psychiater is, pleegt hij zo mogelijk tevoren overleg met bij voorkeur de behandelend psychiater van betrokkene. Indien de arts die de verklaring afgeeft niet de huisarts is van de patiënt, pleegt hij zo mogelijk tevoren overleg met de huisarts. Indien een dergelijk overleg niet heeft plaatsgevonden, vermeldt hij de reden hiervan in de geneeskundige verklaring.⁵⁰ Alvorens de verklaring af te geven, onderzoekt de arts, zo mogelijk, de betrokkene.⁵¹ Bij het verzoek tot voortzetting tot IBS dient de last tot IBS te worden overgelegd en, in beginsel, de geneeskundige verklaring op basis waarvan de burgermeester de IBS verleende.⁵² Indien betrokkene onder curatele is gesteld, dient tevens het reeds beschreven uittreksel uit het curateleregister te worden overgelegd.⁵³ Indien ten behoeve van betrokkene een mentorschap is ingesteld, dient tevens de beschikking waarbij het mentorschap is ingesteld respectievelijk de beschikking waarbij de mentor is benoemd te worden overgelegd.⁵⁴

2.4.4. Termijnen en duur

In deze paragraaf wordt ingegaan op de beslistermijn van de rechter respectievelijk de burgermeester en de duur van de verschillende opnemingsmaatregelen.

Voorlopige machtiging en machtiging tot voortgezet verblijf

Indien betrokkene reeds vrijwillig of gedwongen in een ziekenhuis verblijft, dan dient de rechter binnen drie weken na het indienen van het verzoek te beslissen op het verzoek.⁵⁵ Verblijft betrokkene buiten het ziekenhuis, dan dient de rechter zo spoedig mogelijk op het verzoek te beslissen. De duur van de voorlopige machtiging bedraagt ten hoogste zes maanden, te rekenen vanaf de dag van dagtekening.⁵⁶ De duur van een eventuele voorafgaande (voortzetting tot) IBS wordt niet in mindering gebracht op de duur van de voorlopige machtiging.⁵⁷

⁴⁶ Art. 16 lid 4 jo. art. 16 lid 1 jo. art. 38a Wet Bopz

⁴⁷ Art. 16 lid 4 Wet Bopz

⁴⁸ Art. 16 lid 4 jo. art. 37a Wet Bopz

⁴⁹ Art. 21 lid 1 Wet Bopz

⁵⁰ Art. 21 lid 2 Wet Bopz

⁵¹ Art. 21 lid 3 Wet Bopz

⁵² Art. 27 lid 2 jo. art. 20 lid 1 jo. art. 21 Wet Bopz

⁵³ Art. 27 lid 2 jo. art. 5 lid 5 Wet Bopz

⁵⁴ Noot: Hoewel de wet dit niet vermeld, is het aannemelijk dat bij het verzoek tot machtiging tot voortzetting van de IBS tevens de beschikkingen met betrekking tot de instelling en benoeming van het mentorschap worden overgelegd.

⁵⁵ Art. 9 lid 1 Wet Bopz

⁵⁶ Art. 10 lid 4 Wet Bopz

⁵⁷ Dijkers 2014, onder punt C.3.

De machtiging tot voortgezet verblijf dient te worden verzocht tijdens de zesde of vijfde week voor het einde van de geldigheidsduur van de lopende machtiging.⁵⁸ Een overschrijding van deze termijn leidt niet tot niet-ontvankelijkheid van de officier van justitie, maar kan wel van invloed zijn op de geldigheidsduur van de machtiging. Indien de officier van justitie na expiratie van de voorlopige machtiging zijn verzoek doet, dan dient de rechter de geldigheidsduur van de machtiging tot voortgezet verblijf te verkorten. Is het verzoek later dan de vijfde week voor het einde van de geldigheidsduur, maar voor het einde van de expiratedatum, ingediend, dan kan de rechter de geldigheidsduur van de machtiging tot voortgezet verblijf verkorten.⁵⁹ De rechter beslist binnen vier weken na het indienen van het verzoekschrift.⁶⁰ Een machtiging tot voortgezet verblijf heeft in beginsel een geldigheidsduur van maximaal één jaar na haar dagtekening.⁶¹ Indien te verwachten valt dat de omstandigheden een permanent karakter hebben, kan de machtiging worden afgegeven voor de duur van vijf jaren.⁶²

IBS en voortzetting IBS

Vanwege het spoedeisend karakter zijn de termijnen bij de IBS veel korter. De IBS mag duren gedurende de tijd die nodig is om de officier van justitie een verzoek tot voortzetting van de IBS bij de rechter te laten indienen en de tijd die de rechter nodig heeft om te beslissen op het verzoek. De rechter dient binnen drie dagen te rekenen vanaf de dag na die van het indienen van het verzoekschrift, met inachtneming van de Algemene termijnenwet, te beslissen over de voortzetting van de IBS.⁶³ De machtiging tot voortzetting van de IBS heeft een geldigheidsduur van drie weken na haar dagtekening, dus de beschikkingsdatum.⁶⁴ Indien aansluitend op de voortzetting van de IBS een verzoek tot voorlopige machtiging is ingediend, kan de duur van de IBS maximaal zes weken bedragen. De duur van de voortzetting van de IBS wordt niet in mindering gebracht op de duur van de voorlopige machtiging.⁶⁵

2.4.5. Waarborg fundamentele rechten

De gedwongen opname is een zeer ingrijpende maatregel in het recht op zelfbeschikking. Derhalve vloeien zowel uit het EVRM als uit de wet een aantal strenge vereisten voort met betrekking tot het oproepen en horen van betrokkene en het recht op bijstand door een advocaat en tolk.⁶⁶

Voorlopige machtiging, machtiging tot voortgezet verblijf en voortzetting IBS

De rechter dient aan de betrokkene kenbaar te maken dat hij hem wil horen.⁶⁷ Betrokkene zal derhalve moeten worden opgeroepen voor de zitting, ook wanneer deze zitting in het ziekenhuis plaatsvindt. De oproeping geschiedt bij aangetekend schrijven van de griffier, tenzij de rechter anders bepaalt.⁶⁸ De oproeping vermeldt de plaats, dag en het tijdstip van de zitting.⁶⁹

Alvorens op het verzoek tot machtiging te beschikken, hoort de rechter degene ten aanzien van wie de machtiging is verzocht, tenzij de rechter vaststelt dat betrokkene niet bereid is zich te doen horen.⁷⁰

⁵⁸ Art. 17 lid 1 Wet Bopz

⁵⁹ ECLI:NL:HR:1996:AD2497 en ECLI:NL:PHR:1996:AD249 (uitspraak HR en conclusie A-G).

⁶⁰ Art. 17 lid 2 Wet Bopz

⁶¹ Art. 17 lid 3 Wet Bopz

⁶² Art. 17 lid 4 Wet Bopz

⁶³ Art. 29 lid 3 Wet Bopz

⁶⁴ Art. 30 Wet Bopz

⁶⁵ Art 31 lid 1 jo. art. 9 lid 1 Wet Bopz

⁶⁶ Art. 5 en 6 EVRM

⁶⁷ Keurentjes 2011, p. 53

⁶⁸ Art. 261 lid 1 jo. art. 272 Rv

⁶⁹ Art. 276 Rv

⁷⁰ Art. 8 lid 1 Wet Bopz resp. art. 17 lid 2 jo. art. 8 lid 1 Wet Bopz resp. art. 29 lid 1 jo. art. 8 lid 1 Wet Bopz

Indien betrokkene in Nederland verblijft, maar buiten staat is zich naar de rechtbank te begeven, hoort de rechter hem vergezeld van de griffier op zijn verblijfplaats. Indien de betrokkene reeds in een verpleeginrichting verblijft, wordt de rechter vergezeld van de griffier door de inrichting in staat gesteld hem aldaar te horen. Indien betrokkene niet gehoord wil worden, dient de rechter dit zelf te constateren.⁷¹ Hij mag niet enkel afgaan op de mededeling van een behandelaar of familielid dat betrokkene niet gehoord wil worden. De rechtbank moet in de beschikking aangeven dat betrokkene niet bereid is zich te doen horen en op welke gronden de rechtbank dit baseert.⁷²

De rechter doet zich, zo mogelijk, voorlichten door degene die het verzoek heeft ingediend bij de officier van justitie. Dit kan de echtgenoot, de geregistreerd partner of degene met wie betrokkene een duurzame gemeenschappelijke huishouding heeft, degene door wie betrokkene verzorgd wordt, de ouders van betrokkene die het gezag uitoefenen, de curator of mentor van betrokkene, de instelling of psychiater die de betrokkene behandelt of begeleidt, degene die de geneeskundige verklaring heeft afgegeven, betreffen.⁷³ Bij de voortzetting tot IBS laat de rechter zich voorlichten door personen uit de naaste omgeving van betrokkene, de arts die de geneeskundige verklaring heeft opgesteld en de instelling of psychiater die betrokkene begeleidt.⁷⁴

De rechter is tevens verplicht een raadsman aan betrokkene toe te voegen, tenzij betrokkene daartegen bedenkingen heeft.⁷⁵

Een ieder die betrokken wordt in een procedure die ertoe kan leiden dat hij onvrijwillig van zijn vrijheid zal worden beroofd, heeft recht op kosteloze bijstand van een tolk ter zitting, indien hij of zij de taal waarin de zitting wordt gehouden niet of onvoldoende beheerst.⁷⁶ Dit geldt ook voor vrijheidsbeneming ingevolge de Wet Bopz en brengt zich mee dat de rechter een afwijzing tot een verzoek tot bijstand van een tolk dient te motiveren.⁷⁷

IBS

Vanwege het spoedeisend karakter van de IBS is de procedure met minder waarborgen omkleed. De burgermeester draagt er wel zorg voor dat betrokkene binnen 24 uur nadat hij de last tot IBS heeft afgegeven, wordt bijgestaan door een raadsman, tenzij betrokkene daartegen bedenkingen heeft.⁷⁸

2.4.6. Opnamecriteria

In deze subparagraaf wordt ingegaan op de criteria waaraan de gedwongen opname in het kader van een rechterlijke machtiging dan wel een IBS moet voldoen.

Voorlopige machtiging en machtiging tot voortgezet verblijf

Voor opneming en verblijf in een psychiatrisch ziekenhuis is een voorlopige machtiging vereist, indien betrokkene blijf geeft van verzet tegen opneming en verblijf in een psychiatrisch ziekenhuis, de ouders die gezamenlijk of de ouder die alleen het gezag over betrokkene uitoefenen, de curator dan wel mentor van oordeel zijn dat opneming en verblijf niet plaats moet vinden of de ouders die gezamenlijk het gezag over de betrokkene uitoefenen van mening verschillen.⁷⁹

⁷¹ Keurentjes 2011, p. 53

⁷² ECLI:NL:HR:2014:1017.

⁷³ Art. 8 lid 4 jo. art. 8 lid 5 jo. art. 4 lid 1 jo. art. 1 lid 2 Wet Bopz resp. art. 17 lid 2 jo. art. 8 lid 4 jo. art. 8 lid 5 jo. art. 4 lid 1 jo. art. 1 lid 2 Wet Bopz

⁷⁴ Art. 29 lid 3 Wet Bopz

⁷⁵ Art. 8 lid 3 Wet Bopz resp. art. 17 lid 2 jo. art. 8 lid 3 Wet Bopz resp. art. 29 lid 1 jo. art. 8 lid 3 Wet Bopz

⁷⁶ Art. 5 lid 2 resp. art. 6 lid 3 sub a jo. sub e EVRM

⁷⁷ ECLI:NL:HR:2014:1495

⁷⁸ Art. 22 lid 1 Wet Bopz

⁷⁹ Art. 2 lid 3 jo. art. 3 Wet Bopz

Wettelijke vereisten

Voorts toetst de rechter of er is voldaan aan de navolgende voorwaarden.

- Er moet sprake zijn van een geestesstoornis bij betrokkene.⁸⁰ De rechter moet aan de hand van de geneeskundige verklaring vaststellen dat betrokkene lijdt aan een psychogeriatrische aandoening;⁸¹
- Voorts moet betrokkene gevaar veroorzaken.⁸² Het gaat om gevaar voor zichzelf of anderen.⁸³
- Er moet een duidelijk causaal verband bestaan tussen geestesstoornis en het gevaar. Dóór de geestesstoornis moet betrokkene een gevaar voor zichzelf of zijn omgeving veroorzaken.⁸⁴
- Het gevaar moet niet door tussenkomst van personen of instellingen buiten een psychiatrisch ziekenhuis kunnen worden afgewend.⁸⁵ Het ultimatum remedium-beginsel.

De rechter toetst het verzoek tot machtiging tot voortgezet verblijf aan dezelfde criteria als de voorlopige machtiging.⁸⁶ Tevens moet worden voldaan aan het volgende vereiste:

- De geestesstoornis moet ook na verloop van de geldigheidsduur van de lopende machtiging aanwezig zijn en deze stoornis moet betrokkene ook dan gevaar doen veroorzaken.⁸⁷

IBS en voortzetting IBS

De burgermeester toetst of aan de vereisten voor toewijzing van de IBS is voldaan.⁸⁸ Deze vereisten komen overeen met de vereisten voor toewijzing van de voorlopige machtiging. Vanwege de spoedeisendheid van de maatregel is het ernstige vermoeden van het bestaan van een geestesstoornis en een mogelijk causaal verband tussen de geestesstoornis en het gevaar voor toewijzing van de IBS voldoende.⁸⁹ Het gevaar moet wel zo onmiddellijk dreigend zijn dat een reguliere procedure tot verkrijgen van de voorlopige machtiging niet kan worden afgewacht. Voorts moet betrokkene geen blijk geven van de nodige bereidheid tot opnemings in plaats van het zwaardere criterium van verzet. Bij de voortzetting van de IBS toetst de rechter of er is voldaan aan voornoemde vereisten.

Eisen van proportionaliteit, subsidiariteit en doelmatigheid

Naast de in de wet omschreven vereisten dient de rechter bij de beoordeling van het verzoek tevens de beginselen van proportionaliteit, subsidiariteit en doelmatigheid te toetsen. Dit blijkt zowel uit de parlementaire geschiedenis als uit de rechtspraak.⁹⁰ De proportionaliteitseis houdt in dat de opname in redelijke verhouding tot het gevaar dient te staan. De subsidiariteitseis ziet op het zoeken van het noodzakelijke minimum. De minst ingrijpende maatregel dient te worden gekozen. Tot slot moet de in te zetten maatregel het gevreesde gevaar daadwerkelijk kunnen afwenden, het doelmatigheidsvereiste.⁹¹

⁸⁰ Art. 2 lid 2 onder a Wet Bopz

⁸¹ Arends 2006, p. 48

⁸² Art. 2 lid 2 onder a Wet Bopz

⁸³ Noot: Conform de wet wordt onder gevaar onder meer verstaan: het gevaar dat betrokkene zich van het leven zal beroven of zichzelf ernstig lichamelijk letsel zal toebrengen, het gevaar dat betrokkene maatschappelijk te gronde gaat, het gevaar dat betrokkene zichzelf in ernstige mate zal verwaarlozen, het gevaar dat betrokkene met hinderlijk gedrag agressie van anderen zal oproepen, het gevaar dat betrokkene een ander van het leven zal beroven of hem ernstig lichamelijk letsel zal toebrengen, het gevaar voor de psychische gezondheid van een ander, het gevaar dat betrokkene een ander, die aan zijn zorg is toevertrouwd, zal verwaarlozen alsmede het gevaar voor de algemene veiligheid van personen of goederen. Zie hiervoor ook: art. 1 lid 1 sub f Wet Bopz.

⁸⁴ Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, *Over de Wet bopz, actueel overzicht van de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen*, Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport 2009, p. 9.

⁸⁵ Art. 2 lid 2 onder b jo. art. 15 lid 2 onder b Wet Bopz

⁸⁶ Art. 15 lid 3 jo. art. 2 lid 3 jo. art. 3 Wet Bopz

⁸⁷ Art. 15 lid 2 onder a Wet Bopz

⁸⁸ Art. 20 lid 2 Wet Bopz

⁸⁹ Art. 20 lid 2 onder b Wet Bopz

⁹⁰ Parlementaire geschiedenis: *Kamerstukken II 1976/77*, 11 270, nr. 7, p. 7 Rechtspraak: EHRM 2 oktober 2001, 36022/97 (case of *Hatton and others v. The United Kingdom*) resp. HR 14 december 1976, NJ 1977, 174.

⁹¹ Widdershoven 2014, onder punt C.8.3.

Genoemde rechtsbeginselen vormen het referentiekader bij de toetsing of een opname onder de gegeven omstandigheden rechtmatig is. Indien niet aan deze vereisten is voldaan, kan de inhoudelijke toets op grond van de wettelijke criteria achterwege blijven en dient het verzoek te worden afgewezen.

2.4.7. Tenuitvoerlegging beschikking

Deze subparagraaf gaat in op de vraag binnen welke termijn de beschikking ten uitvoer dient te worden gelegd.

Voorlopige machtiging en machtiging tot voortgezet verblijf

De beschikking inzake de voorlopige machtiging, indien betrokkene buiten een verpleeginrichting verblijft, dient binnen twee weken na dagtekening ten uitvoer te worden gelegd. Als er geen opname plaatsvindt binnen deze termijn, vervalt de geldigheid van de beschikking.⁹² Bij de voorlopige machtiging, indien betrokkene in een instelling verblijft, en de machtiging tot voortgezet verblijf geldt dit uiteraard niet, omdat betrokkene reeds is opgenomen in een instelling. Zowel de voorlopige machtiging als de machtiging tot voortgezet verblijf zijn uitvoerbaar bij voorraad.⁹³

IBS en voortzetting IBS

Indien binnen vierentwintig uur na het tijdstip waarop de beschikking van de burgermeester is gegeven, door de daarvoor in aanmerking komende psychiatrische ziekenhuizen nog niet tot opname is overgegaan, kan de burgermeester, na overleg met de IGZ, het betrokkenen ziekenhuis verplichten betrokkene te doen opnemen.⁹⁴ Uiteraard geldt een dergelijke opnemingsplicht voor de voortzetting tot IBS niet, omdat betrokkene dan reeds in het ziekenhuis verblijft. De rechter kan de machtiging tot voortzetting tot IBS uitvoerbaar bij voorraad verklaren.⁹⁵

2.4.8. Verzenden beschikking

Deze paragraaf gaat in op de vraag welke personen een afschrift van de beschikking ontvangen.

Voorlopige machtiging en machtiging tot voortgezet verblijf, voortzetting IBS en IBS

De griffier zendt een afschrift van de beschikking inzake de machtiging aan de betrokkene, de raadsman van betrokkene, de ouders die het gezag uitoefenen, de curator of mentor, de echtgenoot van betrokkene, degene met wie betrokkene een duurzame gemeenschappelijke huishouding heeft, de geregistreerd partner of degene door wie de betrokkene wordt verzorgd, de verzoeker van de machtiging, indien deze een meerderjarige bloedverwant in de rechte lijn, niet zijnde een ouder, of in de zijlijn tot en met de tweede graad betreft en de officier van justitie.⁹⁶ Van een beschikking waarop afwijzend wordt beslist, geeft de griffier tevens kennis aan de huisarts van betrokkene en aan de inspecteur.⁹⁷ Hij voegt hierbij een afschrift van geneeskundige verklaring toe.⁹⁸

Zo spoedig mogelijk nadat de beschikking is gegeven, doch niet later dan de volgende dag conform de Algemene Termijnenwet, zendt de burgermeester bij aangetekend schrijven een afschrift van de last tot IBS en de geneeskundige verklaring aan de officier van justitie en de IGZ.⁹⁹

⁹² Art. 10 lid 1 Wet Bopz

⁹³ Art. 10 lid 1 Wet Bopz resp. art. 17 lid 5 jo. art. 17 lid 3 Wet Bopz

⁹⁴ Art. 24 Wet Bopz

⁹⁵ Art. 261 lid 1 jo. art. 288 RV

⁹⁶ Art. 9 lid 2 jo. art. 1 lid 2 jo. art. 9 lid 2 onder e jo. art. 4 lid 1 Wet Bopz resp. art. 17 lid 2 jo. art. 9 lid 2 jo. art. 1 lid 2 jo. art. 9 lid 2 onder e jo. art. 4 lid 1 Wet Bopz resp. art. 29 lid 4 jo. art. 9 lid 2 onder e jo. art. 4 lid 1 Wet Bopz

⁹⁷ Art. 9 lid 3 Wet Bopz

⁹⁸ Art. 9 lid 4 jo. art. 5 Wet Bopz

⁹⁹ Art. 25 lid 2 jo. art. 21 lid 1 jo. art. 25 lid 1 Wet Bopz

2.4.9. Rechtsbescherming

In deze paragraaf wordt de rechtsbescherming tegen de voorlopige machtiging, de machtiging tot voortgezet verblijf en de machtiging tot voortzetting van de IBS uiteengezet.

Voorlopige machtiging, machtiging tot voortgezet verblijf, de voortzetting van de IBS en IBS
Tegen een beschikking op het verzoek tot het verlenen van een voorlopige machtiging of een machtiging tot voortgezet verblijf staat geen hoger beroep open.¹⁰⁰ Tegen een beslissing tot voortzetting van de IBS staat geen gewoon rechtsmiddel open.¹⁰¹ Tegen de IBS staat geen hoger beroep of cassatie open.

2.5. De interne rechtspositie

Dit onderzoek strekt zich uit tot het doen van aanbevelingen omtrent de gerechtelijke procedure van de gedwongen opname, de externe rechtspositie. De interne rechtspositie, die regels omvat omtrent het behandelingsplan, de dwangbehandeling en de toepassing van middelen en maatregelen, wordt derhalve slechts kort toegelicht.

De geneesheer-directeur draagt er zorg voor dat door de voor de behandeling verantwoordelijke persoon, na overleg met de gedwongen opgenomen patiënt, een behandelingsplan wordt opgesteld.¹⁰² Het zorgplan moet de middelen bevatten die worden aangewend om de in het plan geformuleerde doelen te bereiken. Voorts dient de instelling elke maand aan de inspecteur melding te maken van de stand van uitvoering van het behandelingsplan.¹⁰³ In beginsel is uitvoering van het zorgplan bij verzet door betrokkene niet mogelijk. Uitzondering is de dwangbehandeling.¹⁰⁴

Dwangbehandeling is het tegen de wil toepassen van de behandeling die in het zorgplan is voorzien en kan slechts worden toegepast voor zover dit volstrekt noodzakelijk is om gevaar voor de patiënt of anderen, voortvloeiende uit de stoornis van de geestesvermogens, af te wenden. De geneesheer-directeur is bevoegd de beslissing tot het toepassen van dwangbehandeling te maken.

Middelen en maatregelen betreffen vrijheidsbeperkingen die buiten het zorgplan worden toegepast ter overbrugging van noodsituaties.¹⁰⁵ Van een 'tijdelijke noodsituatie' is sprake, wanneer er een zodanig gerede kans bestaat op ernstig gevaar voor personen, dat uitstel van ingrijpen om het dreigende gevaar te reduceren niet kan worden afgewacht.¹⁰⁶ Met 'personen' worden dan bedoeld, zowel het personeel van de instelling, als de medepatiënten. Het gevaar hoeft zich nog niet te hebben gemanifesteerd. Het dient redelijkerwijs waarschijnlijk te worden geacht dat gevaar zal ontstaan. De noodsituatie moet door betrokkene worden veroorzaakt als gevolg van de stoornis van de geestesvermogens.¹⁰⁷ De volgende interventies mogen worden toegepast: afzondering, fixatie, medicatie en toediening van vocht of voeding.¹⁰⁸ De middelen en maatregelen mogen slechts voor de duur van ten hoogste zeven opeenvolgende dagen worden toegepast.¹⁰⁹

In dit hoofdstuk is het huidige juridische kader uiteengezet. Het volgende hoofdstuk gaat in op het juridisch kader van de WZD.

¹⁰⁰ Art. 9 lid 5 jo. art. 17 lid 2 jo. art. 9 lid 5 Wet Bopz

¹⁰¹ Art. 29 lid 5 Wet Bopz

¹⁰² Art 38 lid 1 Wet Bopz

¹⁰³ Arends 2006, p. 129.

¹⁰⁴ Art. 38 lid 5 Wet Bopz

¹⁰⁵ Arends 2006, p. 73

¹⁰⁶ Widdershoven, Annotatie bij: ECLI:NL:RBSHE:2011:BR3470.

¹⁰⁷ Art. 39 lid 1 Wet Bopz

¹⁰⁸ Art. 39 lid 2 Wet Bopz jo. art. 2 Besluit middelen en maatregelen

¹⁰⁹ Art. 39 lid 2 Wet Bopz jo. art. 3 Besluit middelen en maatregelen

3. Het juridisch kader: De wet Zorg en dwang

Uit het tweede evaluatierapport van de Wet Bopz kwam naar voren dat de wet overwegend ongeschikt is voor de toepassing in de zorg voor mensen met dementie.¹¹⁰ In de praktijk is de zorg voor psychogeriatrische patiënten meer gericht op verpleging, verzorging, begeleiding en bescherming. Die andere insteek leidt er toe dat vrijheidsbeperkingen om andere redenen worden toegepast dan in de psychiatrie. Zorgverleners herkennen zich in hun dagelijkse praktijk niet in de termen van de wet, waardoor de aansluiting tussen wet en praktijk steeds moeilijker wordt. Bij de toepassing van vrijheidsbeperkingen ontbrak vaak rechtsbescherming van de Wet Bopz, omdat deze werden toegepast in niet Bopz-aangemerkte instellingen. Opnames vinden vaker plaats in kleinschaligere of op een andere wijze georganiseerde zorginstellingen. De wetgever heeft bij het vormgeven van de verschillende procedures gekeken naar de wijze waarop het systeem van de wet Bopz functioneerde in de zorg voor mensen met dementie.¹¹¹ Geconcludeerd kan worden dat het systeem in hoofdlijnen voldoet. Derhalve zijn deze hoofdlijnen overgenomen in de WZD, maar meer toegespitst op de zorg voor mensen met een psychogeriatrische aandoening. Tot slot is er aandacht besteed aan de leesbaarheid van de artikelen.

Met de rechter betreed ik het Jeroen Bosch Ziekenhuis te 's-Hertogenbosch. Binnen zit de familie reeds, gespannen, klaar voor de zitting. Mevrouw Alberts is niet aanwezig bij de zitting en heeft aan de aanwezige verpleegkundige duidelijk gemaakt niet ter zitting aanwezig te willen zijn. We bezoeken mevrouw kort, ze vraagt meerdere malen of we weg willen gaan uit haar huis. Mevrouw Alberts is middels een IBS opgenomen op de psychiatrische afdeling. Hoewel de familie bereid is om beurten bij mevrouw thuis te zijn, voor haar te zorgen en bij haar te logeren, accepteert ze geen hulp. Mevrouw Alberts weigert te eten en haar medicijnen in te nemen, laat regelmatig haar voordeur openstaan en heeft reeds een hulpverlener ernstig verwond door een schep naar zijn hoofd te gooien. Mevrouw heeft geen ziektebesef. Wanneer zij hulp zou accepteren en haar medicijnen in zou nemen, was een gedwongen opname niet nodig. De familie is echter zwaar overbelast en het gevaar wat voortvloeit uit haar psychogeriatrische aandoening is nog steeds aanwezig. De rechter geeft dan ook een machtiging tot voortzetting van de IBS af. Wellicht kan de WZD in situaties als deze uitkomst bieden, nu deze de mogelijkheid biedt tot het toepassen van onvrijwillige zorg zonder dat daarvoor opname in een accommodatie hoeft plaats te vinden.
~ Mevrouw Alberts, dementie, 76 jaar oud, 's-Hertogenbosch / 13 oktober 2014

In de WZD is de koppeling tussen een opnametitel en de mogelijkheid om vrijheidsbeperkende maatregelen toe te passen losgelaten. Het ultimum-remediumbeginsel is het uitgangspunt. Dit beginsel is tevens verankerd in de chronologie van de wet die aanvangt met consensus, de meest wenselijke situatie en eindigt met dwang, de minst wenselijke situatie. Hierdoor is het mogelijk reeds dwang toe te passen zonder dat daaraan een gedwongen opname in een Bopz-aangemerkte instelling voorafgaat. Het zorgplan is de spil van alle besluitvorming en wordt behandeld in §3.1. Het toepassen van onvrijwillige zorg wordt in §3.2. nader toegelicht. Verwacht wordt dat het aantal opnames ongeveer 500 à 1000 per jaar zal omvatten. De opname via de indicatieprocedure blijft nagenoeg in ongewijzigde vorm van kracht middels de WZD en wordt besproken in §3.3. Tot slot worden de vereisten aan de gedwongen opname en het verblijf, welke plaatsvindt indien de overige acties geen soelaas bieden, uiteengezet in §3.4. Voor de begrippen wordt verwezen naar de begrippenlijst van dit rapport.

3.1 Het zorgplan

Uitgangspunt van de regeling is dat slechts die zorg verleend wordt waarmee de cliënt of, indien deze niet in staat is tot een redelijke waardering van zijn belangen ter zake, zijn vertegenwoordiger heeft ingestemd.¹¹² De verplichting voor het opmaken van het zorgplan is bij de zorgverantwoordelijke neergelegd. Aan de zorgverlener is de vrijheid gegeven te bepalen welk niveau zorgverlener het meest geschikt is voor het opstellen hiervan.

¹¹⁰ Kamerstukken II 2002/03, 28 950, nr. 2, p.5. Zie hiervoor ook: Kamerstukken II 2003/04 25 763, nr. 4, p. 6.

¹¹¹ Kamerstukken II 2008/09, 31 996, nr. 3, p. 27.

¹¹² Kamerstukken II 2008/09, 31 996, nr. 3, p. 17.

Dit heeft te maken met het feit dat de regeling van toepassing zal zijn op een groot scala aan woonvormen en instellingen. Uiteraard dient de zorgaanbieder deze verantwoordelijkheid neer te leggen bij een daartoe gekwalificeerde zorgverlener en dient de aanbieder na te gaan of voldaan is aan de criteria van de Kwaliteitswet zorginstellingen bij het aanwijzen van bepaalde personen. Het medische gedeelte dient door een arts te worden ingevuld. Voorts bestaat voor de zorgaanbieder de inspanningsverplichting om de instemming van de cliënt of diens vertegenwoordiger met het zorgplan te verkrijgen, waarbij hij zoveel als mogelijk rekening houdt met de wensen en voorkeuren van de cliënt.¹¹³ Deze verplichting houdt in dat de zorgverantwoordelijke, indien de cliënt met bepaalde onderdelen van de zorg niet instemt, zijn of haar best zal moeten doen om alternatieven aan te reiken die bijdragen aan de realisering van de zorgdoelen.¹¹⁴ Als er overeenstemming bestaat met de cliënt of de vertegenwoordiger, indien de cliënt wilsonbekwaam is, kan het zorgplan worden uitgevoerd.

3.2. Onvrijwillige zorg

Onvrijwillige zorg is de zorg waarmee de cliënt of zijn vertegenwoordiger niet heeft ingestemd of die waartegen de cliënt zich verzet¹¹⁵. De wet onderscheidt vijf vormen van onvrijwillige zorg¹¹⁶:

- a. het toedienen van voeding, vocht of medicatie voor een somatische aandoening;
- b. het toedienen van medicatie die van invloed is op het gedrag of de bewegingsvrijheid van de cliënt, vanwege de psychogeriatrische aandoening of vanwege een daarmee gepaard gaande psychische stoornis of een combinatie daarvan;
- c. maatregelen die tot gevolg hebben dat de cliënt gedurende enige tijd in zijn bewegingsvrijheid wordt beperkt;
- d. maatregelen waarmee toezicht op cliënt wordt gehouden;
- e. beperkingen in de vrijheid het eigen leven in te richten, die tot gevolg hebben dat de cliënt iets moet doen of nalaten.

De twee vormen van zorg genoemd onder punt b en c worden gelijkgesteld aan onvrijwillige zorg, ook in de gevallen dat de cliënt of vertegenwoordigen daarmee instemmen dan wel als de cliënt die zich daartegen niet verzet, omdat deze vormen van zorg zo ingrijpend zijn voor de lichamelijk integriteit van de cliënt.¹¹⁷

3.3. De artikel 21-indicatieprocedure

Wanneer de cliënt geen blijk geeft van de nodige bereidheid, maar zich ook niet verzet tegen opname en verblijf of voortzetting van het verblijf kan opname via de indicatieprocedure plaatsvinden.¹¹⁸ De wetgever heeft ervoor gekozen een onafhankelijk orgaan te laten beslissen over de opname die noch vrijwillig noch onvrijwillig is. In de praktijk valt deze toets doorgaans samen met een toets van het CIZ waarbij wordt nagegaan of verblijf van de cliënt op grond van de AWBZ is geïndiceerd.¹¹⁹ Deze toetsen moeten echter wel van elkaar onderscheiden worden. Bij de AWBZ-toets gaat het er om vast te stellen dat een persoon is aangewezen op zorg waarop ingevolge de AWBZ aanspraak bestaat. Bij de artikel 21-indicatieprocedure wordt getoetst of de opname en het verblijf gerechtvaardigd zijn en of de cliënt voldoet aan de vereisten die de wet stelt voor gedwongen opname en verblijf.¹²⁰ Er gelden dus andere vereisten met betrekking tot de opname en verblijf middels de indicatieprocedure. Voorts kan opname en verblijf plaatsvinden in daartoe geregistreerde accommodaties, wat een ruimer begrip omvat dan een Bopz-aangemerkte instelling.

¹¹³ Art. 5 lid 3 WZD

¹¹⁴ *Kamerstukken II* 2008/09 31 996 3, p. 18.

¹¹⁵ *Kamerstukken II* 2008/09 31 996 3, p. 6.

¹¹⁶ Art. 2 lid 1 a t/m e Wet Bopz

¹¹⁷ Art. 2 lid 2 onder a en b Wet Bopz

¹¹⁸ Art. 21 WZD

¹¹⁹ *Kamerstukken II* 2008/09 31 996 3, p. 60.

¹²⁰ Art. 21 WZD

3.4. De externe rechtspositie

In deze paragraaf wordt de externe rechtspositie uiteengezet. De WZD kent nog slechts één machtiging, de machtiging tot opname en verblijf.¹²¹ Bij een cliënt die reeds in een accommodatie verblijft, kan het gaan om voortzetting van een onvrijwillig verblijf door middel van een verlenging van de machtiging, maar ook om de gedwongen voortzetting van een verblijf dat in eerste instantie vrijwillig was.

3.4.1. Het verzoek

In deze subparagraaf wordt ingegaan op de formele bevoegdheid tot het indienen van het verzoekschrift tot machtiging tot (voortzetting van) opname en verblijf respectievelijk de machtiging tot verlenging van de IBS.

Machtiging tot (voortzetting) opname en verblijf

De bevoegdheid tot het verzoeken van een machtiging tot (voortzetting van) opname en verblijf wordt na invoering van de WZD, in plaats van bij de officier van justitie, bij het CIZ neergelegd.¹²² Het overnemen van deze taak door het CIZ sluit bijzonder goed aan bij de rol die het CIZ reeds vervult tijdens de indicatieprocedure.¹²³ Het CIZ indiceert, vooralsnog, het recht op AWBZ-zorg.¹²⁴ In de oude situatie hield de taak van het CIZ op, op het moment dat zij verzet constateerde. Dit resulteerde in veel gevallen in onduidelijkheid over de vraag wie een verzoek bij de officier van justitie moest indienen. De cliënt bleef in sommige gevallen dan ook verstoken van de nodige onvrijwillige opname. Met de intrede van het CIZ als formele verzoeker wordt aan deze onduidelijkheid een einde gemaakt en is er een duidelijke bevoegdheidsverdeling.

Het CIZ kan de rechter een machtiging verzoeken na de aanvraag hiertoe door de echtgenoot, de geregistreerd partner of levensgezel, de vertegenwoordiger, elke meerderjarige bloedverwant in de rechte lijn of de zijlijn tot en met de tweede graad en elke meerderjarige aanverwant in de rechte lijn of de zijlijn tot en met de tweede graad of de zorgaanbieder die de cliënt feitelijk zorg verleent.¹²⁵ Ten opzichte van de Wet Bopz is de kring van personen die een verzoek kunnen doen dus uitgebreid. Nieuw is dat de ouders die zijn ontheven of ontzet uit het gezag een verzoek kunnen doen, elke meerderjarige aanverwant in de rechte lijn of de zijlijn tot en met de tweede graad, de zorgaanbieder die de cliënt feitelijk zorg verleent alsmede de door de cliënt schriftelijk aangewezen vertegenwoordiger. De overige informele vertegenwoordigers zijn conform de WZD reeds apart aangewezen als personen die bevoegd zijn een aanvraag te doen.

Bevoegd is het indicatieorgaan in de regio waarin de woonplaats van de cliënt gelegen is of, indien het een cliënt betreft die reeds in een accommodatie verblijft, het indicatieorgaan in de regio waarin de instelling waar de cliënt verblijft, gelegen is.¹²⁶ Het CIZ is onderverdeeld in tien vestigingen. Afhankelijk van de eerste twee cijfers van de postcode, valt een plaats onder de verantwoordelijkheid van een bepaalde CIZ-vestiging. Deze indeling wijkt af van die van de gerechtelijke kaart, hetgeen betekent dat de relatieve competentie van de officier van justitie afwijkt van de geografische bevoegdheidsverdeling van het CIZ.¹²⁷

De aanvraag dient te worden ingediend door voornoemde personen bij hetzelfde indicatieorgaan waar voor de cliënt de aanvraag tot het Zorgindicatiebesluit is ingediend.¹²⁸

¹²¹ *Kamerstukken II* 2008/09 31 996, nr. 3, p. 63.

¹²² Art. 24 lid 3 WZD

¹²³ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 996, nr. 3, p. 28.

¹²⁴ Vanaf 1 januari 2015 zal de AWBZ worden vervangen door de Wet langdurige zorg. Een aantal bevoegdheden zal worden overgeheveld naar de Wmo, welke vanaf 1 januari 2015 tevens vernieuwd wordt, en de Zorgverzekeringswet.

¹²⁵ Art. 25 lid 1 WZD

¹²⁶ Art. 25 lid 2 WZD

¹²⁷ Zie bijlage I, figuur 1 en figuur 2.

¹²⁸ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 996, nr. 3, p.60

Het CIZ treedt op als formele verzoeker in de verzoekschriftprocedure en is bevoegd het verzoekschrift zonder tussenkomst van een advocaat in te dienen.¹²⁹ Van de lex generalis is afgeweken, omdat de wetgever het CIZ over voldoende expertise te beschikken acht.¹³⁰

IBS en verlenging van de IBS

De situatie met betrekking tot het verzoeken van een IBS blijft gehandhaafd. Bij de verlenging van de IBS wordt de rol van de officier van justitie tevens vervangen door het CIZ.¹³¹

3.4.2. De absolute en relatieve competentie

In deze subparagraaf wordt de competentie van de rechter respectievelijk de bevoegdheid van de burgemeester tot afgifte van de IBS na invoering van de WZD behandeld.

Machtiging tot (voortzetting van) opname en verblijf, verlenging van de IBS en IBS

De rechter van de enkelvoudige kamer voor het behandelen en beslissen van burgerlijke zaken van de rechtbank is bevoegd te beslissen over de machtiging tot (voortzetting van) opname en verblijf.¹³² Bevoegd is de rechtbank van de woonplaats van de cliënt of, bij gebreke van een woonplaats in Nederland, van zijn werkelijk verblijf dan wel, indien het een verzoek betreft tot het verlenen van een machtiging tot voortzetting van het verblijf in een accommodatie of verlenging van de IBS, de rechtbank van het arrondissement waarin de accommodatie waarin de cliënt verblijft, gelegen is.¹³³ Uitgangspunt is de verblijfplaats van de cliënt.¹³⁴ Ten opzichte van de Wet Bopz treden hierin dus geen fundamentele wijzigingen op, behoudens het feit dat het begrip accommodatie een ruimer begrip omvat dan het begrip psychiatrisch ziekenhuis. De burgemeester blijft in het kader van de WZD bevoegd in spoedeisende gevallen een last tot IBS af te geven.¹³⁵

3.4.3. De stukken

Nu de rol van officier van justitie na invoering van de WZD wordt vervangen door het CIZ en het CIZ derhalve als formele verzoeker optreedt in de verzoekschriftprocedure dienen bij het verzoek tot machtiging additionele stukken te worden overgelegd. Ook de vereisten die worden gesteld aan de geneeskundige verklaring zijn gewijzigd.

Machtiging tot (voortzetting) opname en verblijf

Bij het verzoek tot machtiging tot (voortzetting) opname en verblijf dienen de navolgende stukken te worden overgelegd.

- Het Zorgindicatiebesluit van het CIZ waaruit de aanspraak op AWBZ-zorg wegens het hebben van een psychogeriatrische aandoening blijkt dan wel, indien de cliënt niet in aanmerking komt voor zorg op grond van de AWBZ, een verklaring van een ter zake kundige arts waaruit blijkt dat hij in verband met een psychogeriatrische aandoening is aangewezen op zorg als is omschreven in de AWBZ die door een zorgaanbieder wordt verleend aan de cliënt.¹³⁶ Het overleggen van het Zorgindicatiebesluit bij het verzoek is nieuw onder het regime van de WZD;
- De aanvraag aan het CIZ van de daartoe bevoegde personen tot het verzoeken van een rechterlijke machtiging.¹³⁷ Dit vereiste is nieuwe ten opzichte van de Wet Bopz;

¹²⁹ Art. 278 lid 3 Rv jo. art. 4 lid 2 Wet Bopz

¹³⁰ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 996, nr. 3, p.49

¹³¹ Art. 37 lid 1 WZD

¹³² Art. 24 lid 3 jo. art. 1 lid 3 WZD

¹³³ Art. 4 lid 1 WZD

¹³⁴ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 996, nr. 3, p.49

¹³⁵ Art. 29 lid 1 WZD

¹³⁶ Art. 26 lid 5 onder a WZD jo. art. 9b AWBZ resp. art. 26 lid 5 jo. art. 1 lid 1 onder c jo. art. 1 lid 4 WZD

¹³⁷ Art. 26 lid 5 onder b jo. art. 21 lid 1 WZD

- Een uittreksel uit het curateleregister dan wel de beschikking waarbij het mentorschap is ingesteld en de mentor is benoemd.¹³⁸ Dit vereiste komt overeen met de huidige situatie;
- De geneeskundige verklaring, opgesteld door een ter zake kundige arts die de cliënt met het oog op de machtiging kort tevoren heeft onderzocht, maar niet bij diens behandeling betrokken was.¹³⁹ Wanneer het gaat om iemand met een psychogeriatrische aandoening is een specialist ouderengeneeskunde deskundig. Indien de cliënt reeds in een accommodatie verblijft, hetzij vrijwillig hetzij onvrijwillig vanwege een verlenging van de IBS dan wel een voorafgaande machtiging tot opname en verblijf, dient de geneeskundige verklaring te worden opgesteld door een arts die niet verbonden is aan de desbetreffende zorgaanbieder.¹⁴⁰

De geneeskundige verklaring dient inzicht te verschaffen in de actuele situatie van de cliënt en met redenen te worden omkleed en ondertekend.¹⁴¹ Uit de verklaring dient te blijken dat aan de hierna te bespreken vereisten voor de afgifte van een machtiging is voldaan.¹⁴² In geen geval mag de geneeskundige verklaring dus meer worden ondertekend door een behandelend arts en indien de cliënt al in de accommodatie verblijft, niet meer door een arts die is verbonden aan de desbetreffende zorgaanbieder. In sommige gevallen kan deze verklaring samengaan met de verklaring van een arts dat een cliënt lijdt aan een psychogeriatrische aandoening en derhalve is aangewezen op AWBZ-zorg, als is omschreven onder het eerste punt.¹⁴³

Indien de cliënt reeds in een accommodatie verblijft, dienen tevens de volgende stukken te worden overgelegd:

- Een verklaring van de zorgaanbieder van de accommodatie waarin de cliënt is opgenomen waaruit blijkt dat aan de vereisten voor verlening van de machtiging is voldaan.¹⁴⁴ Deze verklaring komt overeen met de wettelijke aantekeningen die in het kader van een verzoek tot machtiging tot voortgezet verblijf onder de Wet Bopz dienen te worden overgelegd. Een verschil is echter dat de verklaring van de zorgaanbieder dient te worden overgelegd in alle gevallen dat de cliënt reeds in een accommodatie verblijft, dus ook indien hij aanvankelijk op vrijwillige basis in een accommodatie verbleef.
- Een afschrift van het zorgplan.¹⁴⁵ Aan opstellen van het zorgplan is in de WZD een termijn verbonden. Het zorgplan dient zo spoedig mogelijk, doch in elk geval binnen zes weken na aanvang van de zorg, te worden vastgesteld.

IBS en verlenging van de IBS

De burgermeester gelast de IBS ook onder de WZD op basis van de geneeskundige verklaring, waaruit blijkt dat er sprake is van onvrijwilligheid en dat aan de vereisten voor afgifte van de IBS is voldaan.¹⁴⁶ Ook hier geldt dat, indien de cliënt reeds in een accommodatie verblijft, de verklaring niet kan worden verstrekt door een arts die is verbonden aan de desbetreffende zorgaanbieder.¹⁴⁷ Bij het verzoek tot verlenging van de IBS dient, net als in de huidige situatie, de geneeskundige verklaring waarop de burgermeester, in beginsel, de IBS verleende en de last tot IBS te worden overgelegd.¹⁴⁸

¹³⁸ Art. 26 lid 5 onder c WZD jo. art. 25 lid 4 WZD jo. art. 1:391 lid 1 BW

¹³⁹ Art. 26 lid 5 onder d WZD

¹⁴⁰ Art. 26 lid 7 WZD

¹⁴¹ Art. 27 lid 2 WZD

¹⁴² Art. 27 lid 1 jo. art. 26 lid 5 onder d WZD

¹⁴³ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 996, nr. 3, p.49.

¹⁴⁴ Art. 26 lid 6 onder a jo. art. 24 lid 3 WZD

¹⁴⁵ Art. 26 lid 6 onder b jo. art. 5 lid 1 WZD

¹⁴⁶ Art. 30 lid 1 WZD

¹⁴⁷ Art. 30 lid 2 WZD

¹⁴⁸ Art. 37 lid 2 jo. art. 30 lid 1 WZD resp. art. 37 lid 2 jo. art. 29 lid 1 WZD

De arts die de verklaring afgeeft, pleegt van tevoren overleg met de zorgaanbieder die de betrokkene zorg verleent of, indien deze ontbreekt, met de huisarts van de cliënt.¹⁴⁹

3.4.4. Termijnen en duur

Deze subparagraaf gaat in op de termijnen die aan het CIZ worden gesteld voor het indienen van het verzoekschrift, de beslistermijn van de rechter en de duur van machtigingen.

Machtiging tot (voortzetting) opname en verblijf

In tegenstelling tot in de huidige situatie is een termijn gebonden aan het indienen van het verzoek na de aanvraag hiertoe. Het CIZ doet zo spoedig mogelijk doch binnen drie weken na de dag van de verzending van de aanvraag een verzoek bij de rechter tot het verlenen van de machtiging.¹⁵⁰ Indien het een cliënt betreft die al op grond van een machtiging tot verlenging van de IBS in een accommodatie verblijft, doet het CIZ het verzoek bij de rechter binnen één week na de dag van verzending van de aanvraag.

Indien het een cliënt betreft die al op grond van een machtiging tot opname en verblijf in een accommodatie verblijft, wordt de aanvraag in de negende of achtste week voor het einde van de geldigheidsduur van de voorgaande machtiging gedaan.¹⁵¹ Eventuele verkorting van de geldigheidsduur blijft conform de geldende jurisprudentie gehandhaafd.¹⁵² Indien het een cliënt betreft die al op grond van een machtiging tot verlenging van de IBS in een accommodatie verblijft, wordt de aanvraag in de vierde week voor het einde van de geldigheidsduur van deze machtiging gedaan. Het CIZ dient, in tegenstelling tot de officier van justitie, in het verzoek de gewenste duur van de machtiging aan te geven.¹⁵³

De rechter beslist zo spoedig mogelijk op het verzoek. Indien betrokkene reeds in een accommodatie verblijft, ongeacht of het een voortzetting van een verblijf op grond van een rechterlijke machtiging, een besluit van de indicatiecommissie of een voortzetting van een vrijwillig verblijf betreft, beslist de rechter in ieder geval binnen drie weken na indiening van het verzoekschrift.¹⁵⁴

De machtiging tot opname en verblijf heeft een geldigheidsduur van ten hoogste zes maanden na dagtekening.¹⁵⁵ Indien een cliënt al op grond van een machtiging tot opname en verblijf in een accommodatie verblijft, kan de rechter een eerstvolgende machtiging verlenen met een geldigheidsduur van ten hoogste vijf jaren ten aanzien van cliënten met een psychogeriatrische aandoening.¹⁵⁶ Daarop volgende machtigingen kunnen eveneens worden afgegeven voor telkens een periode van maximaal vijf jaren. Indien de rechter redenen heeft om van het advies van de indicatiecommissie met betrekking tot de duur van de machtiging af te wijken, vermeldt hij deze redenen in de beschikking.¹⁵⁷

Verlenging van de IBS en de IBS

De beschikking tot IBS heeft in beginsel een geldigheidsduur van drie dagen, tenzij het CIZ voor het verstrijken van de geldigheidsduur een verzoek tot verlenging van de IBS heeft ingediend of een aanvraag tot opname middels de indicatieprocedure is gedaan. In dat geval vervalt de beschikking op het moment waarop de rechter heeft beslist op het verzoek respectievelijk het indicatieorgaan heeft beslist op de aanvraag.¹⁵⁸

¹⁴⁹ Art. 30 lid 3 WZD

¹⁵⁰ Art. 26 lid 1 WZD

¹⁵¹ Art. 25 lid 3 WZD

¹⁵² Zie hiervoor tevens §2.4.4.

¹⁵³ Art. 26 lid 8 WZD

¹⁵⁴ Art. 39 lid 1 WZD

¹⁵⁵ Art. 39 lid 4 WZD

¹⁵⁶ Art. 39 lid 5 WZD

¹⁵⁷ Art. 39 lid 3 WZD

¹⁵⁸ Art. 29 lid 4 WZD

De rechter beslist binnen drie werkdagen, te rekenen vanaf de dag na die van het indienen van het verzoek door het CIZ, op het verzoek tot verlenging van de IBS.¹⁵⁹ De machtiging tot verlenging van de IBS heeft onder het regime van de WZD een geldigheidsduur van ten hoogste zes weken na dagtekening.¹⁶⁰

3.4.5. Waarborg fundamentele rechten

De bepalingen uit het EVRM die een aantal fundamentele rechten waarborgen, blijven uiteraard van kracht. De WZD kent eigen bepalingen met betrekking tot het recht gehoord te worden en het recht op bijstand door een advocaat.

Machtiging tot (voortzetting van) opname en verblijf en verlenging van de IBS

Het oproepen van betrokkene geschiedt conform de algemene regels van de verzoekschriftprocedure zoals reeds omschreven in § 2.4.5.

Voordat de rechter beslist op het verzoek tot het verlenen van een machtiging tot (voortzetting) van opname en verblijf respectievelijk de machtiging tot verlenging van de IBS, hoort hij de cliënt, tenzij hij vaststelt dat deze niet in staat is of niet bereid is zich te doen horen.¹⁶¹ Indien de cliënt in Nederland verblijft, maar niet in staat is zich naar de rechtbank te begeven, zal de rechter hem vergezeld van de griffier op zijn verblijfplaats horen. Indien de cliënt al in een accommodatie verblijft, wordt de rechter vergezeld van de griffier door de zorgaanbieder in de gelegenheid gesteld hem aldaar te horen. Ook onder de WZD is het horen van betrokkene een fundamenteel recht. De cliënt die onder curatele is gesteld dan wel ten behoeve van wie een mentorschap is ingesteld, is bekwaam in de procedure in rechte op te treden.¹⁶²

De rechter doet zich, zo mogelijk, voorlichten door de navolgende personen.¹⁶³ Degene die de aanvraag bij het CIZ heeft ingediend, de vertegenwoordiger, degene door wie de cliënt feitelijk verzorgd wordt, de zorgverantwoordelijke en de arts die de geneeskundige verklaring heeft opgesteld en niet bij de behandeling betrokken was. De kring van personen die de rechter kan horen in het kader van het verzoek is dus uitgebreid met de schriftelijk gemachtigde en elke meerderjarige aanverwant in de rechte lijn of in de zijlijn tot en met de tweede graad. De zorgverantwoordelijke kan gehoord worden in plaats van de instelling of psychiater die betrokkene behandelt of begeleidt. Tot slot mag de arts die de geneeskundige verklaring heeft opgesteld in geen geval meer betrokken zijn geweest bij de behandeling van de cliënt en bij de voortzetting van de opname en het verblijf mag de arts bovendien niet zijn verbonden aan de zorgaanbieder van cliënt. Indien de rechter dit gewenst oordeelt, kan hij degene die de aanvraag heeft ingediend en de arts die de geneeskundige verklaring heeft afgegeven, verplichten te verschijnen.¹⁶⁴

De rechter geeft een last tot toevoeging van een advocaat aan een cliënt aan het bestuur van de raad voor de rechtsbijstand, tenzij deze daartegen bedenkingen heeft.¹⁶⁵

De cliënt heeft voorts recht op kosteloze bijstand van een tolk ter zitting. Voor een nadere omschrijving wordt verwezen naar paragraaf 2.4.5.

IBS

Vanwege de spoedeisendheid van de maatregel wordt de cliënt niet gehoord voordat de burgermeester de last tot IBS afgeeft.

¹⁵⁹ Art. 39 lid 1, laatste volzin WZD

¹⁶⁰ Art. 39 lid 4 WZD

¹⁶¹ Art. 38 lid 1 WZD

¹⁶² Art. 38 lid 2 WZD

¹⁶³ Art. 38 lid 4 jo. art. 25 lid 1 jo. art. 26 lid 5 sub d jo. art. 30 lid 1 WZD

¹⁶⁴ Art. 38 lid 7 WZD

¹⁶⁵ Art. 38 lid 3 WZD

De burgermeester zorgt ervoor dat betrokkene binnen 24 uur nadat hij de last tot IBS heeft afgegeven, wordt bijgestaan door een advocaat, tenzij de betrokkene of zijn vertegenwoordiger daartegen bedenkingen heeft.¹⁶⁶

3.4.6. Opnamecriteria

De criteria voor de gedwongen opname en verblijf of het gedwongen voortgezette verblijf respectievelijk de verlenging van de IBS waaraan de rechter toetst worden in deze subparagraaf nader toegelicht.

Onvrijwillige opname en verblijf of voortzetting van het verblijf van een cliënt is alleen mogelijk met een rechterlijke machtiging in een daartoe geregistreerde accommodatie.¹⁶⁷ De (voortzetting van) opname en verblijf en de (verlenging van de) IBS is onvrijwillig, indien de cliënt zich hiertegen verzet, de vertegenwoordiger van oordeel is dat de (voortzetting van) opname en verblijf niet moet plaatsvinden of de ouders die gezamenlijk het gezag over betrokkene uitoefenen van mening verschillen hierover.¹⁶⁸ Ten opzichte van de Wet Bopz is dus nieuw dat iedere vertegenwoordiger kan ageren tegen (voortzetting van) opname en verblijf van de cliënt, dus ook de informele vertegenwoordigers, en dat daarmee de opname en het verblijf onvrijwillig is en rechterlijke toetsing behoeft. Ook onvrijwillig is, onder het regime van de WZD, de opname en verblijf van een cliënt die reeds in een accommodatie verblijft op basis van een besluit van de indicatiecommissie, maar zich vervolgens op zodanige wijze verzet tegen verschillende onderdelen van de zorgverlening dat het leveren van cliëntgerichte zorg feitelijk niet mogelijk is.¹⁶⁹ Bij de (verlenging van de) IBS is nieuw ten opzichte van de Wet Bopz dat er sprake moet zijn van verzet in plaats van de nodige bereidheid.

Eisen proportionaliteit, subsidiariteit en doelmatigheid

Ingevolge de parlementaire geschiedenis, de rechtspraak van de Hoge Raad en het EHRM dient de (voortzetting van) opname en verblijf getoetst te worden aan de eisen van proportionaliteit, subsidiariteit en doelmatigheid, zoals reeds omschreven in §2.4.6.

Wettelijke vereisten

Ingevolge de WZD dient de rechter het verzoek tot machtiging te toetsen aan de navolgende, nieuwe, eisen.

- Er moet sprake zijn van een psychogeriatrische aandoening bij de cliënt dan wel een daarmee gepaard gaande psychische stoornis of een combinatie daarvan;¹⁷⁰
- De (voortzetting van) opname en verblijf is noodzakelijk om ernstig nadeel te voorkomen of af te wenden.¹⁷¹ Het begrip ernstig nadeel sluit beter aan bij de doelgroep dan het gevaarscriterium.¹⁷² Waar het begrip gevaar meer toeziet op het externe gevaar, geeft het begrip ernstig nadeel beter aan wanneer een inbreuk kan worden gemaakt op vrijheidsrechten van een psychogeriatrische patiënt;¹⁷³
- Duidelijk causaal verband tussen het gedrag van de cliënt als gevolg van zijn psychogeriatrische aandoening, de daarmee gepaard gaande psychische stoornis of combinatie ervan en het ernstig nadeel;¹⁷⁴

¹⁶⁶ Art. 31 lid 1 WZD

¹⁶⁷ Art. 24 lid 1 WZD

¹⁶⁸ Art. 24 lid 2 WZD resp. art. 29 lid 3 jo. art. 24 lid 2 WZD resp. art. 37 lid 1 jo. art. 29 lid 3 WZD

¹⁶⁹ Art. 24 lid 4 jo. art. 21 lid 1 WZD

¹⁷⁰ Art. 24 lid 3 onder a WZD

¹⁷¹ Art. 24 lid 3 onder b WZD

¹⁷² Onder ernstig nadeel vallen niet-limitatief de volgende situaties: iemand richt zich maatschappelijk te gronde of dreigt zich te gronde te richten, iemand verwaarloost zichzelf in ernstige mate of dreigt zichzelf in ernstige mate te verwaarlozen, iemand loopt ernstig lichamelijk letsel op, brengt dit zichzelf toe of dreigt dit op te lopen of toe te brengen, iemand brengt een ander ernstig lichamelijk letsel toe of dreigt dit aan een ander toe te brengen, iemand roept met hinderlijk gedrag agressie van anderen op, iemand bedreigt de psychische gezondheid van een ander, iemand bedreigt de algemene veiligheid van personen of goederen of iemand wordt, al dan niet onder invloed van een ander, ernstig in zijn ontwikkeling geschaad of in zijn veiligheid bedreigd. Zie hiervoor ook: *Kamerstukken II* 2008/09, 31 996, nr. 3, p. 21

¹⁷³ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 996, nr. 3, p. 20.

¹⁷⁴ Art. 24 lid 3 onder a WZD

- De (voortzetting van) opname en verblijf is noodzakelijk en geschikt om het ernstig nadeel te voorkomen of af te wenden en er zijn geen minder ingrijpende mogelijkheden om het ernstig nadeel te voorkomen of af te wenden.¹⁷⁵ Deze laatste drie vereisten zijn apart in de WZD opgenomen het ultimum remedium-beginsel gestalte te geven.

IBS en verlenging van de IBS

De burgermeester toetst de IBS aan dezelfde vereisten als dat de rechter toetst in het kader van de machtiging tot (voortzetting) van opname en verblijf. Ook in het kader van de WZD is voldoende dat het aannemelijk is dat sprake is van een psychogeriatrische aandoening of een daarmee gepaard gaande psychische stoornis of combinatie daarvan en dat deze aandoening ernstig nadeel veroorzaakt.¹⁷⁶ Voorts moet ook in de toekomstige situatie het ernstig nadeel zo onmiddellijk dreigend zijn dat een rechterlijke machtiging niet kan worden afgewacht.¹⁷⁷ Tot slot is ook het ultimum remedium-beginsel opgenomen in de wet.¹⁷⁸

3.4.7. Tenuitvoerlegging beschikking

Deze subparagraaf gaat in op de vraag binnen welke termijn de beschikking ten uitvoer dient te worden gelegd.

Machtiging tot (voortzetting van) opname en verblijf en verlenging van de IBS

De machtiging kan niet meer ten uitvoer worden gelegd wanneer meer dan vier weken na haar dagtekening zijn verlopen.¹⁷⁹ De beschikking van de rechter is uitvoerbaar bij voorraad.¹⁸⁰ De termijn is ten opzichte van de wet Bopz dus twee weken langer.

IBS

Indien de last tot IBS vierentwintig uur na afgifte hiervan nog niet ten uitvoer is gelegd, kan de burgermeester na overleg met de IGZ de betrokken accommodatie bevelen de cliënt op te nemen.¹⁸¹ De rechter kan de machtiging tot verlenging van de IBS, net als bij de Wet Bopz, uitvoerbaar bij voorraad verklaren.¹⁸² Dit komt overeen met de huidige situatie.

3.4.8. Verzenden beschikking

Nadat de beschikking is afgegeven, dient een afschrift hiervan te worden verzonden naar verscheidene personen.

Machtiging tot (voortzetting) opname en verblijf en verlenging van de IBS

De griffier zendt een afschrift van de beschikking inzake de machtiging aan de cliënt, de advocaat van cliënt, de ouders die het gezag uitoefenen, de echtgenoot, de geregistreerd partner of andere levensgezel van de cliënt of degene door wie de cliënt wordt verzorgd, de vertegenwoordiger, de aanvrager indien deze is een meerderjarige bloedverwant in de rechte lijn of de zijlijn tot en met de tweede graad, een meerderjarige aanverwant in de rechte lijn of de zijlijn tot en met de tweede graad of de zorgaanbieder die de cliënt feitelijk zorg verleent, het indicatieorgaan en de zorgaanbieder die de accommodatie beheert, indien het gaat om een cliënt die al in een accommodatie verblijft.¹⁸³ Indien afwijzend wordt beslist op het verzoek tot het verlenen van een machtiging zendt de griffier tevens een afschrift aan de bij de zorg voor de cliënt betrokken arts.¹⁸⁴ Hij voegt hierbij een afschrift van de geneeskundige verklaring toe.

¹⁷⁵ Art. 24 lid 3 onder b, c en d WZD

¹⁷⁶ Art. 29 lid 2 onder d WZD

¹⁷⁷ Art. 29 lid 2 onder b WZD

¹⁷⁸ Art. 29 lid 2 onder c, d en f WZD

¹⁷⁹ Art. 39 lid 7 WZD

¹⁸⁰ Art. 39 lid 8 WZD

¹⁸¹ Art. 34 WZD

¹⁸² Art. 261 lid 1 jo. art. 288 RV

¹⁸³ Art. 41 lid 1 jo. art. 25 lid 1 WZD

¹⁸⁴ Art. 41 lid 2 jo. art. 26 lid 5 sub d WZD

Nieuw is dus dat tevens een meerderjarige aanverwant in de rechte lijn of de zijlijn tot en met de tweede graad of de zorgaanbieder die de cliënt feitelijk zorg verleent, een afschrift ontvangt als hij de aanvrager is.

Het CIZ vervangt de officier van justitie en ontvangt derhalve ook een afschrift. In de nieuwe situatie ontvangt ook de zorgaanbieder die de accommodatie beheert een afschrift. Bij een afwijzende beschikking ontvangt onder de WZD enkel de bij de zorg voor cliënt betrokken arts een afschrift van de beschikking en de geneeskundige verklaring in plaats van de huisarts en de IGZ.

IBS

Onder het regime van de WZD zendt de burgemeester een afschrift van de last tot IBS en de geneeskundige verklaring aan het CIZ op de dag dat de beschikking is afgegeven.¹⁸⁵

3.4.9. Rechtsbescherming

Het laatste onderwerp omtrent de externe rechtspositie ingevolge de WZD, maar niet in de laatste plaats een heel belangrijk onderwerp.

Machtigingen tot (voortzetting van) opname en verblijf en verlenging van de IBS

Tegen eindbeschikkingen staat, behoudens berusting, hoger beroep open.¹⁸⁶ Het beroep kan worden ingesteld door de verzoeker en door de in de procedure verschenen belanghebbenden. De termijn voor het instellen van hoger beroep is drie maanden, te rekenen van de dag van de uitspraak en door belanghebbenden binnen drie maanden nadat de beschikking bekend is geworden. Hoger beroep schorst de werking, tenzij de beschikking uitvoerbaar bij voorraad is verklaard.¹⁸⁷ Partijen kunnen beroep in cassatie instellen tegen uitspraken die in hoger beroep zijn gewezen, behoudens berusting.¹⁸⁸ Beroep in cassatie moet worden ingesteld binnen drie maanden, te rekenen van de dag van de uitspraak.¹⁸⁹ Buiten de gevallen, waarin de rechter de voorlopige tenuitvoerlegging heeft toegestaan, heeft het beroep in cassatie schorsende werking.¹⁹⁰

In dit hoofdstuk is de procedure omtrent de onvrijwillige zorg ingevolge de WZD uiteengezet en zijn de verschillen met de Wet Bopz beschreven. In het volgende hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de uitvoering die de rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (Bopz) heeft gegeven aan de Wet Bopz.

¹⁸⁵ Art. 35 lid 2 jo. art. 30 lid 1 WZD

¹⁸⁶ Art. 261 lid 1 jo. art. 358 Rv

¹⁸⁷ Art. 360 lid 1 Rv

¹⁸⁸ Art. 398 sub 1 Rv jo. art. 400 Rv

¹⁸⁹ Art. 402 lid 1 Rv

¹⁹⁰ Art. 404 lid 1 Rv

4. De praktijk: De wet Bopz

Dit hoofdstuk geeft een uitgebreide beschrijving van de uitvoering van de Wet Bopz in de praktijk bij de rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht(BOPZ) omtrent de gedwongen opnemings van psychogeriatrische patiënten. De interne werkprocessen binnen de rechtbank worden doorlopen aan de hand van verschillende verzendlijsten, checklists en conceptbeschikkingen. In paragraaf §4.1. komt uitgebreid de fase van de voorbereiding aan bod. Vervolgens gaat §4.2. in op de behandeling van de zaak door de rechter en de rol die de junior juridisch medewerker bij dit proces speelt. Tot slot wordt in §4.3. de nabewerking van de zitting toegelicht.

In het ziekenhuis aan de Michelangelolaan ontmoeten we meneer de Koning. Meneer de Koning heeft gisteren zijn vrouw uit het niets aangevallen en geslagen. Hij was boos, omdat zijn kinderen zijn oldtimers niet goed verzorgen en hierin naar eigen zeggen roekeloos in rond rijden. Ongeveer een jaar geleden heeft hij al zijn auto's geschonken aan zijn familie, nu hij niet meer in staat was deel te nemen aan het verkeer door een achteruitgang van zijn ogen. De familie wenst voortzetting van de IBS en geeft aan erg angstig te zijn voor hun echtgenoot en vader. De specialist ouderengeneeskunde vermoedt dat er sprake is van een psychogeriatrische aandoening. Hij kan dit niet met zekerheid zeggen nu meneer nog niet uitgebreid is onderzocht in de drie dagen dat hij op de afdeling opgenomen is. De rechter besluit dat er geen sprake meer is van gevaar en dat het vermoeden dat er sprake is van een psychogeriatrische aandoening niet kan worden onderbouwd. Meneer mag dan ook zijn spullen pakken en weer terug naar huis.

~ Meneer de Koning, afwijzende beslissing, 74 jaar oud, Eindhoven / 23 november 2014

4.1. De voorbereiding

Iedere Bopz-ronde omvat meerdere Bopz-zittingen. De zitting wordt gehouden in het kader van de beoordeling van het verzoek tot machtiging. In deze paragraaf wordt ingegaan op de handelingen die worden verricht ter voorbereiding van de zitting.

Het verzoek van de officier van justitie komt middels de interne post binnen ter griffie. De griffier maakt gebruik van een checklist om te controleren of het verzoek compleet is of de juiste termijnen in acht zijn genomen en of zich er eventueel bijzonderheden voordoen.¹⁹¹

Een groot aantal van de controlepunten van de checklists komt met elkaar overeen. De punten op de checklists die met elkaar overeenkomen worden integraal besproken, eventueel afwijkende punten worden apart behandeld. De checklist inzake de voorlopige machtiging indien betrokkene thuis verblijft, heeft betrekking op de situatie dat betrokkene buiten een Bopz-aangemerkte instelling verblijft.

Het verzoek

Het eerste deel van de checklist heeft betrekking op het verzoek. De griffier dient de navolgende punten te controleren.

- Is betrokkene al bekend bij de rechtbank? Zo niet, dan dient een GBA-uitreksel te worden opgevraagd. Het opvragen van het GBA-uitreksel heeft een praktische grondslag. Op deze manier wordt de juistheid van de gegevens in de oproep, de stukken en de beschikking gewaarborgd;
- Verblijft betrokkene binnen dit arrondissement? Zo nee, dan dient het verzoek te worden overgedragen middels een overdrachtsbeschikking aan de rechtbank van het arrondissement waarbinnen betrokkene verblijft.¹⁹² De griffier zendt een afschrift van de beschikking aan de rechter naar wie de zaak verwezen is;¹⁹³

¹⁹¹ De vier checklists hebben betrekking op de voorlopige machtiging, indien betrokkene thuis verblijft, de voorlopige machtiging, indien betrokkene in een instelling verblijft, de machtiging tot voortgezet verblijf en de machtiging tot voortzetting van de IBS, welke zijn opgenomen als Bijlage II, Bijlage III, Bijlage IV en Bijlage V van dit rapport.

¹⁹² Art. 7 lid 2, laatste volzin Wet Bopz resp. art. 16 lid 5 jo. art. 7 lid 2, laatste volzin Wet Bopz resp. art. 27 lid 3 jo. art. 7 lid 2, laatste volzin Wet Bopz

¹⁹³ Art. 261 lid 1 jo. art. 270 lid 1 Rv

- Is het verzoek voorzien van datering door de officier van justitie? Zo nee, dan dient de datum van het verzoek opgevraagd te worden bij de officier van justitie. De datum is van belang vanwege de termijn waarbinnen het verzoek tot voortzetting IBS dient te zijn gedaan en de beslissingstermijn van de rechter;¹⁹⁴
- Is het verzoek ondertekend door de officier van justitie? Indien dit niet het geval is, dient de officier van justitie alsnog een ondertekend exemplaar over te leggen;
- Indien betrokkene reeds eerder middels een machtiging is opgenomen, dient het oude dossier bij het huidige dossier te worden gevoegd. De rechter dient betrokkene te horen op ieder afzonderlijk verzoek. Het oude dossier kan mogelijk relevante informatie bevatten met betrekking tot het verloop van de situatie van betrokkene.

Betrokkene

Voorts worden een aantal vragen gesteld met betrekking tot de vertegenwoordiging van betrokkene:

- Staat betrokkene onder curatele? Staat betrokkene onder curatele, dan dient een kopie uit het centraal curateleregister van de rechtbank Den Haag te worden overgelegd.¹⁹⁵ Indien betrokkene onder curatele is gesteld, dient tevens de curator ter zitting te worden opgeroepen;¹⁹⁶
- Heeft betrokkene een mentor? De beschikking waarbij het mentorschap is ingesteld en waarbij de mentor is benoemd, dient bij de stukken te worden overgelegd.¹⁹⁷ De mentor dient eveneens te worden opgeroepen.¹⁹⁸

Strafrechtelijke plaatsing

Bij de voorlopige machtiging, zowel als betrokkene in een instelling dan wel thuis verblijft, en de machtiging tot voortgezet verblijf, kan er sprake zijn van een voorafgaande strafrechtelijke plaatsing.¹⁹⁹ De volgende vragen dienen te worden getoetst:

- Is er sprake van een voorafgaande strafrechtelijke plaatsing? Indien hier sprake van is, dient het strafvonnis aan het dossier te worden toegevoegd. Dit controlepunt is opgenomen in verband met een mogelijke doorkruising van een strafrechtelijke maatregel door een Bopz-maatregel. De strafrechtelijke maatregel prevaleert in dezen.²⁰⁰ De voorlopige machtiging of machtiging tot voortgezet verblijf wordt dan door de rechter afgegeven onder de opschortende voorwaarde dat de strafrechtelijke maatregel onherroepelijk zal zijn beëindigd;
- Verzoek tot machtiging tot voortgezet verblijf opvragen bij de officier van justitie. Indien betrokkene reeds is opgenomen via een strafrechtelijke maatregel in een Bopz-aangemerkte instelling, dient de officier van justitie een verzoek tot machtiging tot voortgezet verblijf in te dienen in plaats een verzoek tot voorlopige machtiging.²⁰¹

Geneeskundige verklaring

Bij ieder verzoek dient een geneeskundige verklaring te worden overgelegd.²⁰² Uit de geneeskundige verklaring dient te blijken dat voldaan is aan de vereisten voor afgifte van de machtiging.²⁰³ De arts die de geneeskundige verklaring opmaakt, dient bij voorkeur gebruik te maken van de in de wet vastgestelde modellen.²⁰⁴ Aan de geneeskundige verklaring worden per machtiging andere vereisten gesteld. Deze vereisten worden dan ook apart behandeld.

¹⁹⁴ Art. 27 lid 1 Wet Bopz en 9 lid 1 Wet Bopz resp. art. 17 lid 2 Wet Bopz resp. art. 29 lid 3 Wet Bopz

¹⁹⁵ Art. 5 lid 5 Wet Bopz jo. art. 1:391 lid 1 BW resp. art. 16 lid 2 jo. art. 5 lid 5 Wet Bopz jo. art. 1:391 lid 1 BW resp. art. 27 lid 2 jo. art. 5 lid 5 Wet Bopz jo. art. 1:391 lid 1 BW

¹⁹⁶ Art. 8 lid 4 onder e Wet Bopz resp. art. 17 lid 2 jo. art. 8 lid 4 onder e Wet Bopz resp. art. 29 lid 2 Wet Bopz

¹⁹⁷ Art. 5 lid 5 Wet Bopz resp. art. 16 lid 2 jo. art. 5 lid 5 Wet Bopz resp. art. 27 lid 2 jo. art. 5 lid 5 Wet Bopz

¹⁹⁸ Art. 8 lid 4 onder e Wet Bopz resp. art. 17 lid 2 jo. art. 8 lid 4 onder e Wet Bopz resp. art. 29 lid 2 Wet Bopz

¹⁹⁹ Art. 37 Sr

²⁰⁰ ECLI:NL:HR:2004:AO3233.

²⁰¹ Art. 51 lid 1 jo. art. 15 lid 1 Wet Bopz

²⁰² Art. 5 lid 1 Wet Bopz resp. art. 16 lid 1 Wet Bopz resp. art. 21 lid 1 Wet Bopz

²⁰³ Art. 5 lid 1 jo. art. 2 Wet Bopz resp. art. 16 lid 1 jo. art. 15 Wet Bopz resp. art. 25 lid 2 jo. art. 21 lid 1 jo. art. 20 lid 2 Wet Bopz

²⁰⁴ Art. 3 Besluit administratieve bepalingen Bopz jo. art. 1 jo. Bijlagen I, II en III Regeling vaststelling modellen Wet Bopz

Bij de voorlopige machtiging, indien betrokkene thuis verblijft, worden de volgende vragen gesteld:

- Is de geneeskundige verklaring van recente datum? De datum dient te worden vermeld op de checklist;²⁰⁵
- Is de geneeskundige verklaring ondertekend door een onafhankelijk psychiater?²⁰⁶

Bij de voorlopige machtiging, indien betrokkene in een instelling verblijft, worden de volgende vragen gesteld:

- Is de geneeskundige verklaring van recente datum, d.w.z. maximaal twee weken? De termijn van twee weken betreft een beleidskeuze en waarborgt de bewaking van een goede procesorde. De datum van de geneeskundige verklaring dient te worden vermeld op de checklist;
- Is de verklaring ondertekend? De verklaring dient te zijn ondertekend door de geneesheer-directeur, tevens behandelaar en gezien te zijn en te ondertekend door een onafhankelijk psychiater dan wel de geneesheer-directeur, indien deze niet de behandelaar is;²⁰⁷
- Is het behandelplan bijgevoegd? Indien betrokkene reeds in een instelling verblijft, dient tevens het zorgplan te worden overgelegd;²⁰⁸
- Is het verzoek binnen twee weken na verzending van de geneeskundige verklaring door de geneesheer-directeur ingediend?²⁰⁹

Bij de machtiging tot voortgezet verblijf worden de volgende vragen gesteld:

- Is de geneeskundige verklaring van recente datum? De datum dient te worden vermeld op de checklist;²¹⁰
- Is de geneeskundige verklaring ondertekend door de geneesheer-directeur?²¹¹
- Is het behandelplan bijgevoegd? Indien het zorgplan nog niet tot stand is gekomen, wordt daarvan bij het verzoek melding gedaan;²¹²
- Zijn de wettelijke aantekeningen bijgevoegd? Zo niet, dan dienen deze alsnog opgevraagd te worden bij de officier van justitie;²¹³
- Wanneer loopt de vorige machtiging af? De datum en eventuele opmerkingen dienen te worden vermeld. Dit controlepunt heeft te maken met expiratedatum van de voorgaande machtiging en de einddatum van de huidige machtiging.

Bij een verzoek tot voortzetting van de IBS worden de navolgende punten getoetst.

- Is de geneeskundige verklaring ondertekend?;²¹⁴ De verklaring dient te zijn ondertekend door: de psychiater, de arts-assistent, de geriater/klinisch geriater, de huisarts of de specialist ouderengeneeskunde;²¹⁵
- Is er overleg geweest met de behandelaar, psychiater of huisarts?²¹⁶
- Is de geneeskundige verklaring van recente datum, d.w.z. maximaal zeven dagen oud? De datum dient te worden vermeld op de checklist. Ook dit betreft een beleidskeuze;
- Is de geneeskundige verklaring leesbaar?;

²⁰⁵ Art. 5 lid 5 Wet Bopz

²⁰⁶ Art. 5 lid 1 jo. art. 1 lid 6 Wet Bopz

²⁰⁷ Art. 5 lid 1 jo. art. 1 lid 6 Wet Bopz

²⁰⁸ Art. 37b lid 2 jo. 38a lid 1 Wet Bopz

²⁰⁹ Art. 6 lid 4 jo. art. 5 lid 1 Wet Bopz

²¹⁰ Art. 16 lid 2 jo. art. 5 lid 1 Wet Bopz

²¹¹ Art. 16 lid 1 Wet Bopz

²¹² Art. 16 lid 4 jo. art. 37 b lid 2 jo. art. 38a Wet Bopz

²¹³ Art. 16 lid 4 jo. art. 37a Wet Bopz

²¹⁴ Art. 25 lid 2 jo. art. 21 lid 1 Wet Bopz

²¹⁵ Noot: Enkel de psychiater en de specialist ouderengeneeskunde kunnen worden begrepen onder het begrip 'medical expert'. Indien de verklaring is opgemaakt door de arts-assistent, de geriater of de huisarts, dient de specialist ouderengeneeskunde ter zitting alsnog de verklaring te ondertekenen. Zie hiervoor ook: EHRM 5 oktober 2000, 31365/96 (*Varbanov v. Bulgaria*).

²¹⁶ Art. 25 lid 2 jo. art. 21 lid 2 Wet Bopz

- Blijkt uit de geneeskundige verklaring dat er politiemutaties zijn opgemaakt? Deze mutaties worden opgevraagd om inzicht te krijgen in hetgeen vooraf is gegaan aan de last tot IBS.

Overige formaliteiten

De navolgende controlepunten zijn enkel van toepassing op de voortzetting tot IBS.

- Is de beschikking van de burgermeester volledig ingevuld? De gemeente, het tijdstip dienen te worden vermeld in de beschikking. De beschikking dient te zijn ondertekend door de burgemeester;
- Is de beschikking op tijd, niet later dan de volgende dag, verstuurd?;²¹⁷
- Heeft de officier van justitie het verzoek op tijd ingediend, d.w.z. uiterlijk de dag na ontvangst van de beschikking van de burgermeester?²¹⁸

Behandeling

De volgende controlepunten zijn bij alle checklists nagenoeg hetzelfde en hebben betrekking op het toevoegen van eventueel een tolk en het toevoegen van een advocaat.

- Heeft betrokkene een tolk nodig? Wanneer de zitting wordt gepland, dient hiernaar te worden geïnformeerd bij de instelling. Het oproepen van de tolk valt onder de verantwoordelijkheid van de officier van justitie. Indien bijstand van een tolk nodig is, dient dit echter wel te worden vermeld in het computersysteem en op de checklist. Het tolkenformulier dient te worden verzonden naar het tolkenbureau.
- Advocaat toevoegen van meldingenlijst of eventueel van de vorige beschikking.²¹⁹ Indien betrokkene reeds eerder met een machtiging is opgenomen, neemt de advocaat van de voorgaande zitting contact op met de griffie. De advocaat wordt dan vermeld op de meldingenlijst en aan betrokkene toegevoegd. Betreft het de eerste keer dat betrokkene wordt opgenomen, dan wordt een advocaat van de piketlijst aan betrokkene toegevoegd.

Verhoor

Het volgende controlepunt is bij iedere machtiging verschillend en heeft betrekking op de termijn waarbinnen de zitting dient te worden gepland.

- Verhoor plannen. Dit controlepunt heeft te maken met de termijn waarbinnen de rechter de beslissing moet nemen omtrent de machtiging. Het verhoor dient dan ook plaats te vinden, voordat de beslistermijn is verlopen;²²⁰
- Indien het verhoor plaatsvindt binnen een justitiële inrichting dienen de rechter, de griffier en de raadsman vooraf te worden aangemeld. Bij de voorlopige machtiging dient tevens een griffiersverklaring te worden afgegeven.²²¹ De griffiersverklaring omvat een verklaring waaruit blijkt dat de machtiging ten behoeve van betrokkene is afgegeven. De verklaring wordt ondertekend door de griffier en afgegeven ter zitting aan de betrokken instelling, zodat zij direct actie kan ondernemen met betrekking tot de opneming van betrokkene.²²²

Verzenden van de oproep

Na het controleren van de gegevens en het inplannen van de zitting, worden de personen opgeroepen waardoor de rechter wil worden voorgelicht. Hiervoor worden vier verschillende verzendlijsten gebruikt.²²³

²¹⁷ Art. 25 lid 2 Wet Bopz

²¹⁸ Art. 27 lid 1 Wet Bopz

²¹⁹ Art. 8 lid 3 Wet Bopz resp. art. 17 lid 2 jo. art. 8 lid 3 Wet Bopz resp. art. 29 lid 1 jo. art. 8 lid 3 Wet Bopz

²²⁰ Art. 9 lid 1 Wet Bopz resp. art. 17 lid 2 Wet Bopz resp. art. 29 lid 3 Wet Bopz

²²¹ Art. 53 lid 1 onder a Wet Bopz jo. art. 290 lid 3 Rv

²²² Noot: Op landelijk niveau is een discussie gaande of afgifte van de griffiersverklaring voldoende is om tot opneming over te gaan, nu de verklaring geen executoriale titel bezit. De zinsnede 'In naam des Konings' is namelijk niet vermeld in de verklaring. Het verdient de aanbeveling dat een kopie van het verzoek van de officier van justitie wordt voorzien van een stempel en wordt ondertekend door de griffier.

²²³ Bijlage VI, VII, VIII en IV

De volgende personen worden achtereenvolgens opgeroepen:

- De raadsman van betrokkene. Deze wordt per fax opgeroepen en ontvangt een kopie van het verzoek en, indien van toepassing, de meest recente beschikking met betrekking tot betrokkene toegezonden;
- De officier van justitie. Deze ontvangt een oproep per interne post;
- De betrokkene. Indien betrokkene thuis verblijft, ontvangt hij zowel een oproep per gewone post als per aangetekende post. Verblijft betrokkene reeds in een instelling en gaat het om een verzoek tot voortzetting tot IBS, een voorlopige machtiging of machtiging voortgezet verblijf dan wordt de betrokkene dan wel wettelijk vertegenwoordiger telefonisch ingelicht via de instelling.

Voorts ontvangen de volgende partijen tevens een oproep:

- Bij de voorlopige machtiging indien betrokkene thuis verblijft: een eventuele belanghebbende als ook de behandelaar. Deze worden per gewone post opgeroepen;
- Bij de voorlopige machtiging, indien betrokkene reeds in een instelling verblijft, dan wel de machtiging tot voortgezet verblijf: een eventuele belanghebbende wordt per gewone post opgeroepen en de instelling waar betrokkene verblijft wordt telefonisch bericht.

4.2. De behandeling

Nadat het dossier is gecontroleerd op volledigheid en juistheid en de zitting gepland is, kan de inhoudelijke toetsing van het verzoek plaatsvinden. In deze paragraaf wordt de inhoud van de conceptbeschikking uiteengezet.²²⁴

De junior juridisch medewerker bereidt de conceptbeschikking voor. Hij doet dit aan de hand van standaardoverwegingen, opgenomen in de computerwizard. Voorts draagt hij er zorg voor dat ieder dossier is voorzien van een last tot toevoeging. De rechter neemt de stukken door en slaat acht op de termijnen. Ter zitting toetst de rechter of er is voldaan aan de criteria van de wet en baseert zijn of haar beslissing op hetgeen ter zitting naar voren is gebracht. Om de overzichtelijkheid te bevorderen zal de conceptbeschikking worden opgedeeld in vijf verschillende onderdelen en zullen alle elementen apart worden besproken. De inhoud van de beschikking komt voor de vier beschikkingen – de voorlopige machtiging, indien betrokkene thuis verblijft, de voorlopige machtiging indien betrokkene in een instelling verblijft, de machtiging voortgezet verblijf en de voortzetting tot IBS – op sommige punten overeen, bij de verschillen zal worden stilgestaan per onderdeel.

Onderdeel 1 De aanhef

In het eerste onderdeel worden met name administratieve gegevens en de gegevens van betrokkene vermeld:

- Rechtbank Oost-Brabant, Familie- en Jeugdrecht;
- Het zaak- en rolnummer;
- De uitspraakdatum van de beschikking
- Het type beschikking. Hierin is onderscheid te maken in de vier verschillende typen beschikkingen.
- Gegevens van betrokkene: volledige voornamen, achternaam, geboortedatum, woonplaats en verblijfplaats. De verblijfplaats betreft de instelling waar betrokkene verblijft binnen het arrondissement – het arrondissement omvat de regio's Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Oost-Brabant. Indien betrokkene thuis verblijft, wordt de woonplaats van betrokkene vermeld met de toevoeging 'aldaar verblijvende'.

²²⁴ De conceptbeschikkingen inzake de voorlopige machtiging, indien betrokkene thuis verblijft, de voorlopige machtiging, indien betrokkene in een instelling verblijft, de machtiging tot voortgezet verblijf en de machtiging tot voortzetting van de IBS zijn opgenomen in bijlagen VI, VII, VIII, IV van dit rapport.

Onderdeel 2 De procedure

Het tweede onderdeel omvat gegevens met betrekking tot de procedure. Dit betreffen de ingekomen stukken waarvan de rechtbank heeft kennisgenomen, de aard van het verzoek van de officier van justitie en vermelding van de aanwezigen tijdens de hoorzitting.

De volgende stukken waar de rechtbank kennis van genomen heeft, worden vermeld:

- De datum van het verzoek van de officier van justitie alsmede de ontvangstdatum van het verzoek ter griffie;
- Bij de voortzetting tot IBS: de beschikking van de burgemeester van de gemeente, de datum en naam van de gemeente en de geneeskundige verklaring als bedoeld in artikel 21, eerste lid van de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen;
- Bij de voorlopige machtiging indien betrokkene thuis verblijft: de datum van de geneeskundige verklaring en de naam van de psychiater die betrokkene kort tevoren heeft onderzocht, maar niet bij de handeling betrokken was;
- Bij de voorlopige machtiging indien betrokkene in een instelling verblijft: de geneeskundige verklaring ondertekend en met redenen omkleed van de geneesheer-directeur van de instelling waar betrokkene verblijft inclusief de datum van de geneeskundige verklaring en het behandelingsplan inclusief datum;
- Bij de machtiging tot voortgezet verblijf: de geneeskundige verklaring ondertekend en met redenen omkleed van door dan wel de psychiater dan wel de geneesheer-directeur van de instelling waar betrokkene verblijft inclusief de datum van de geneeskundige verklaring, het behandelingsplan inclusief de datum en de voortgangsrapportage waaronder de medische aantekeningen;
- Het type machtiging dat de officier van justitie verzoekt;
- De zittingsdatum, de naam van de raadsman/raadvrouw en de namen van de personen die zijn gehoord ter zitting.

Onderdeel 3 De beoordeling

Het derde onderdeel heeft betrekking op de wettelijke vereisten die tot de beoordeling leiden. Zowel uit de stukken als het verhandelde ter zitting moet aannemelijk zijn geworden dat voldaan is aan de wettelijke vereisten. Indien de rechter beslist dat de machtiging niet zal worden toegewezen, dient in de beschikking te worden vermeld aan welk(e) wettelijke vereist(en) niet wordt/worden voldaan. Er is onderscheid in de vereisten tussen de voortzetting tot IBS, de voorlopige machtiging – zowel wanneer betrokkene thuis verblijft of in een verpleeginrichting verblijft – en de machtiging tot voortgezet verblijf.

De toewijzende beslissing

Bij de voorlopige machtiging, zowel vanuit de thuissituatie als ook wanneer betrokkene in een instelling verblijft:

- Dat betrokkene is gestoord in zijn geestvermogens en dat die stoornis betrokkene gevaar doet veroorzaken. Hierachter dient het gevaar alsmede de diagnose van betrokkene uit de geneeskundige verklaring te worden opgenomen;
- Dat dit gevaar niet door tussenkomst van personen of instellingen buiten een psychiatrisch ziekenhuis/verpleeginrichting kan worden afgewend;
- Dat betrokkene zich verzet tegen opname en behandeling binnen een verpleeginrichting zoals bedoeld in artikel 3 van de Wet Bopz.²²⁵

²²⁵ Noot: Gedurende het onderzoek is gebleken dat op deze plaats regelmatig werd vermeld dat de betrokkene niet de nodige bereidheid toonde om opgenomen te worden in een psychiatrisch ziekenhuis. Dit vereiste geldt enkel voor psychiatrische patiënten. Om tot opname over te gaan van een psychogeriatrische patiënt dient er sprake te zijn van verzet. Aanbevolen is dan ook aan de opdrachtgever om de overwegingen in de computerwizard te wijzigen.

Bij de machtiging tot voortgezet verblijf:

- Dat betrokkene lijdt aan een stoornis van zijn geestvermogens. Deze overweging dient te worden aangevuld met de diagnose van de stoornis waar betrokkene aan lijdt conform de geneeskundige verklaring;
- Dat deze stoornis ook na verlopen van de geldigheidsduur van de lopende machtiging aanwezig zal zijn;
- Dat deze stoornis betrokkene ook dan gevaar zal veroorzaken. Hierachter dient de omschrijving van het gevaar te worden vermeld;
- Dat dit gevaar niet kan worden afgewend buiten een psychiatrisch ziekenhuis/verpleeginrichting;
- Dat betrokkene zich verzet tegen opname en behandeling binnen een verpleeginrichting zoals bedoeld in artikel 3 van de Wet Bopz.

Bij de voortzetting tot IBS:

- Dat betrokkene gevaar veroorzaakt. Het gevaar dat in de geneeskundige verklaring is vermeld, dient op deze plaats te worden ingevuld;
- Dat het ernstige vermoeden bestaat dat een stoornis van de geestvermogens de betrokkene gevaar doet veroorzaken. De voorlopige diagnose, welke is vermeld in de geneeskundige verklaring, dient op deze plaats te worden aangevuld;
- Dat het gevaar zo onmiddellijk dreigend is dat een voorlopige machtiging niet kan worden afgewacht;
- Dat het gevaar niet door tussenkomst van personen of instellingen buiten een psychiatrisch ziekenhuis/verpleeginrichting kan worden afgewend;
- Dat betrokkene zich verzet tegen opname en behandeling binnen een verpleeginrichting zoals bedoeld in artikel 3 van de Wet Bopz.

De afwijzende beslissing

In de wizard zijn een aantal standaardoverwegingen opgenomen met betrekking tot het afwijzen van een verzoek tot machtiging. Uit het proces-verbaal dat ter zitting is opgemaakt, blijkt waarom er niet is voldaan aan één of meerdere vereisten. Uiteraard staat het de rechter vrij een eigen overweging op te nemen waarom er niet voldaan is aan de vereisten voor de afgifte van een machtiging of dat er niet wordt voldaan aan meerdere vereisten.²²⁶

Onderdeel 4 De beslissing

De uiteindelijke beslissing verschilt uiteraard per machtiging en kan zowel een toewijzing of een afwijzing zijn van het verzoek.

Toewijzende beslissing

De beslissing vermeldt in ieder geval de datum tot en met wanneer de machtiging geldt, de naam van de rechter en de uitspraakdatum. Achtereenvolgens worden de volgende overwegingen opgenomen per machtiging:

Bij de voorlopige machtiging indien betrokkene thuis verblijft:

- verleent een voorlopige machtiging om betrokkene te doen opnemen en te doen verblijven in een psychiatrisch ziekenhuis/verpleeginrichting, gevolgd door de ingangsdatum en de einddatum. De rechter is niet verplicht de beschikking voor de maximale termijn af te geven, hierin kan dus worden gevarieerd.

Bij de voorlopige machtiging indien betrokkene reeds in een instelling verblijft:

- verleent een voorlopige machtiging om betrokkene te doen verblijven in een psychiatrisch ziekenhuis/verpleeginrichting, gevolgd door de ingangsdatum en de einddatum. Ook hier geldt dat de termijnen kunnen verschillen.

²²⁶ Voor de afwijzingsgronden wordt verwezen naar bijlage X van dit rapport.

Bij de machtiging tot voortgezet verblijf:

- verleent machtiging tot voortgezet verblijf van betrokkene in een psychiatrisch ziekenhuis/verpleeginrichting gevolgd door de ingangs- en de einddatum. De rechter kan hier tevens een termijn van maximaal vijf jaren vermelden. Hierbij dient tevens rekening te worden gehouden met de expiratiedatum van de vorige machtiging. Eventuele verkorting van de geldigheidsduur dient te worden toegepast.²²⁷

Bij de voortzetting tot IBS:

- verleent machtiging tot voortzetting van de inbewaringstelling van betrokkene in een psychiatrisch ziekenhuis/verpleeginrichting, voor de duur van drie weken, derhalve tot en met *<datum>*;
- verklaart deze beslissing uitvoerbaar bij voorraad.

Afwijzende beslissing

Bij alle machtigingen wordt de volgende beslissing opgenomen:

- De rechtbank wijst het verzoek af.

Indien de officier van justitie niet-ontvankelijk is in zijn verzoek tot voortzetting van de IBS:

- verklaart de officier van justitie niet-ontvankelijk in zijn verzoek tot voortzetting van de inbewaringstelling.

Onderdeel 5 Afschrift

De beschikking vermeldt de partijen waarnaar een afschrift moet worden verzonden. Dit betreft het bestuur van de instelling waar betrokkene verblijft of zal verblijven, indien dit reeds bekend is, de IGZ, de officier van justitie, betrokkene en de raadsman met de vermelding van de verzenddatum. Indien de beslissing afwijzend is, wordt tevens een kopie van de geneeskundige verklaring naar de IGZ meegezonden. Indien de machtiging is gewezen, ondertekenen de rechter en de junior juridisch medewerker c.q. buitengriffier de beschikking, nadat de conceptbeschikking is aangevuld met de aanwezigen op de zitting en eventuele bijzonderheden zijn aangepast dan wel opgenomen in de beschikking. De rechter ondertekent voorts de last tot toevoeging.

4.3. De nabewerking

Nadat de beschikking is gewezen, dient een afschrift van de beschikking te worden verzonden aan de in de procedure betrokken belanghebbenden. Binnen de rechtbank Oost-Brabant wordt gebruikgemaakt van verzendlijsten.²²⁸ De verzendlijst bevat de volgende partijen: het bestuur van de instelling, de officier van justitie, en de IGZ.²²⁹ Voorts ontvangt betrokkene op zijn thuisadres een afschrift, indien hij thuis verblijft in verband met een afwijzing of wordt hij geïnformeerd door de instelling, indien betrokkene verblijft in de instelling in verband met een toewijzing of verblijft op vrijwillige basis. De raadsman/raadsvrouw ontvangt tevens een afschrift.²³⁰ De beschikking dient te worden verzonden binnen een werkdag na de uitspraakdatum. Tot slot wordt de last tot toevoeging verzonden door de griffier naar de raad voor de rechtsbijstand.

In het volgende hoofdstuk worden de conclusies en aanbevelingen uiteengezet.

²²⁷ Zie hiervoor §2.4.4, pagina 10

²²⁸ Zie voor de verzendlijsten bijlage XI, XII, XIII resp. XIV

²²⁹ Noot: Conform de wet dient de IGZ enkel bij een afwijzende beschikking op de hoogte te worden gesteld van de beslissing. In de praktijk ontvangt de IGZ altijd een afschrift van de beschikking. Bij een afwijzende beslissing ontvangt de IGZ tevens een afschrift van de geneeskundige verklaring. De huisarts dient bij een afwijzende beslissing tevens een kopie van de beschikking te ontvangen, in de praktijk ontvangt de huisarts in geen geval een afschrift.

²³⁰ Noot: Conform de wet dienen de curator of mentor, de echtgenoot, geregistreerd partner of degene met wie betrokkene een duurzame gemeenschappelijke huishouding heeft, de ouders, degene door wie betrokkene verzorgd wordt, de verzoeker niet zijnde de curator of mentor van betrokkene, tevens een afschrift van de beschikking te ontvangen. In de praktijk stelt de instelling deze personen op de hoogte van de afgifte van de machtiging.

5. Conclusies en aanbevelingen

De interne werkprocessen die in hoofdstuk 4 zijn beschreven, dienen in overeenstemming te worden gebracht met de dan geldende wetgeving na invoering van de WZD. In §5.1. worden de conclusies uiteengezet met betrekking tot de vraag: *“Op welke wijze dienen de huidige interne werkprocessen binnen het arrondissement Oost-Brabant met betrekking tot de zittingen in het kader van de onvrijwillige zorg voor psychogeriatrische patiënten te worden aangepast, zodat de procedure in overeenstemming is met de Wet Zorg en dwang die de Wet Bopz zal vervangen voor de doelgroep verstandelijk gehandicapten en psychogeriatrische patiënten?”* Voorts worden in §5.2. aanbevelingen gedaan met betrekking tot de aanpassingen in de gerechtelijke interne werkprocessen, zodat de procedures in overeenstemming kunnen worden gebracht met de wetgeving omtrent de gedwongen opname na invoering van de Wet Zorg en dwang en de rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ) de procedurestappen kan aanpassen.

5.1. Conclusies

Geconcludeerd kan worden dat wijzigingen zullen plaatsvinden met betrekking tot de formele verzoeker, de stukken die ingediend dienen te worden bij het verzoek, de termijn waarbinnen het CIZ het verzoek moet indienen, het feit dat het CIZ de gewenste termijn van de machtiging in het verzoek dient te vermelden, de beslistermijn van de rechter, de duur van de opvolgende machtiging en de verlenging van de IBS, de opnamecriteria, de personen die in het kader van een verzoek tot machtiging dienen te worden gehoord, opgeroepen dienen te worden en een afschrift van de beschikking dienen te ontvangen, de termijn waarbinnen de beschikking ten uitvoer dient te worden gelegd en de mogelijkheid tot het instellen van het hoger beroep tegen de machtiging.

Opvallend in de nieuwe procedure is de positie van het CIZ. Deze neigt naar belangenverstrengeling, nu het CIZ zowel verantwoordelijk wordt voor het indienen van het verzoek tot machtiging alsmede verantwoordelijk is voor de financiën voor het vaststellen van de benodigde zorg. In het slechtste geval betekent dit dat geen opname plaatsvindt, wanneer dit niet past binnen het beleid van het CIZ met betrekking tot het uitgeven van een zorgbudget. Het CIZ lijkt in deze procedure twee petten op te hebben.

Daarnaast is de WZD beter in overeenstemming met de bepaling die voortvloeit uit het EVRM dat beroep bij de rechter open moet staan tegen een beslissing tot vrijheidsbeneming, nu gewone rechtsmiddelen tegen een beslissing van de rechter open staan.

Doordat dwang tevens in het voorstadium kan worden toegepast en aan deze vrijheidsbeperkende maatregelen geen rechterlijke toetsing voorafgaat, wordt een grote verantwoordelijkheid neergelegd bij zorgaanbieders, zorgverantwoordelijken en zorgverleners in de keuze voor het toepassen van dwang.

Vraagtekens kunnen gezet worden bij de vraag of de rechter daadwerkelijk een voortgezette machtiging zal afgeven voor de duur van vijf jaren. Uitgangspunt is dat vrijheidsbeneming regelmatig een rechterlijke toetsing behoeft. Daarentegen is het aannemelijk dat wanneer een psychogeriatrische cliënt eenmaal is opgenomen middels een rechterlijke machtiging, de accommodatie niet meer zal verlaten. Dit vloeit voort uit de aard van de psychogeriatrische aandoening.

Tot slot is de procedure omtrent de onvrijwillige opname beter in overeenstemming met de zorg voor de psychogeriatrische cliënt. De terminologie, bevoegdheden, rechten en verplichten sluiten beter aan bij de zorg voor de psychogeriatrische cliënt. De term ernstig nadeel sluit beter aan bij de doelgroep, nu ernstig nadeel ook toeziet op het interne gevaar.

Onder Wet Bopz werd onder gevaar bijvoorbeeld niet de situatie begrepen dat een cliënt midden in de nacht zonder jas buiten liep, kou vatte en op deze wijze een longontsteking opliep. Deze situatie kan echter wel onder ernstig nadeel worden begrepen. Het werkveld zal naar alle waarschijnlijkheid beter uit de voeten kunnen met onderhavig wetsvoorstel.

In deze paragraaf zijn de conclusies uiteengezet met betrekking tot de procedure van de onvrijwillige opname ingevolge de WZD. De volgende paragraaf gaat in op de concrete aanbevelingen met betrekking tot de interne gerechtelijke werkprocessen na invoering van de WZD.

5.2. Aanbevelingen

In deze paragraaf wordt ingegaan op de aanbevelingen met betrekking tot de interne gerechtelijke werkprocessen omtrent de onvrijwillige opname.

Bij het vormgeven van de verschillende procedures heeft de wetgever gekeken naar de wijze waarop het systeem van de Wet Bopz functioneerde in de zorg voor mensen met dementie. Daaruit kwam naar voren dat het systeem in de hoofdlijnen goed voldoet. Deze hoofdlijnen zijn derhalve in de WZD overgenomen, maar meer toegespitst op de zorg voor mensen met dementie. Voorts is er aandacht besteed aan de leesbaarheid van de artikelen.

Hoewel de WZD één machtiging kent voor opname en verblijf, ongeacht of het een voortzetting van een vrijwillig of onvrijwillig verblijf betreft, wordt aanbevolen drie verschillende checklists te hanteren. Aan de voortzetting van een verblijf worden namelijk andere en additionele vereisten gesteld. Door drie verschillende checklists te hanteren, is inzichtelijk voor de verschillende functionarissen aan welke vereisten de procedure moet voldoen.

Voorts kan worden volstaan met drie verzendlijsten voor de oproeping van alle betrokkenen en het verzenden van de beschikking. Tot slot wordt aanbevolen drie verschillende modellen met betrekking tot de beschikking te hanteren. De aanpassingen in de drie typen documenten worden in dit hoofdstuk achtereenvolgens behandeld.²³¹

5.2.1. De checklists

In deze subparagraaf wordt ingegaan op de aanbevelingen met betrekking tot de door te voeren wijzigingen in de checklists. Voor de checklist machtiging tot opname en verblijf en de machtiging tot voortzetting van opname en verblijf is uitgegaan van het huidige model 'Procedure: Voorlopige machtiging (BOPZ) betrokkene verblijft thuis'. De aanpassingen van de checklist met betrekking tot de verlenging van de IBS dienen te worden doorgevoerd in de checklist 'Procedure: Machtiging voortzetting inbewaringstelling (BOPZ)'.

Algemeen

Bij alle drie de checklists dienen de begrippen 'betrokkene' en de begrippen 'de officier van justitie' en 'het OM' te worden vervangen door 'cliënt' respectievelijk 'het CIJ'.

Verzoek

Zowel de checklist machtiging tot opname en verblijf als de checklist machtiging tot voortzetting van opname en verblijf dient te worden aangevuld met de volgende twee vragen:

- Is het verzoek ingediend binnen drie weken na de aanvraag? Hierachter dient de toevoeging 'aanvraag gedaan op...' te worden toegevoegd, waar de datum van de aanvraag kan worden vermeld.

²³¹ In bijlage XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII van dit rapport is een conceptversie opgenomen van de verschillende checklists, verzendlijsten en conceptbeschikkingen met betrekking tot de machtiging tot opname en verblijf, de machtiging tot voortzetting van opname en verblijf resp. de verlenging van de IBS.

Zo niet, dan dient het CIZ niet-ontvankelijk te worden verklaard in haar verzoek en dient er een afwijzingsbeschikking te worden opgemaakt.

- Vermeldt de aanvraag de gewenste duur van de machtiging? Hierachter dient de toevoeging 'gewenste duur van de machtiging' te worden vermeld. Indien dit niet het geval is, dient contact opgenomen te worden met het CIZ.

Bij de checklist verlenging van de IBS dient de navolgende vraag opgenomen te worden.

- Is het verzoek gedaan binnen één week na de aanvraag? Hierachter dient de toevoeging 'aanvraag gedaan op...' te worden vermeld. Indien het verzoek niet op tijd is gedaan, dient het CIZ niet-ontvankelijk te worden verklaard in haar verzoek en dient een afwijzingsbeschikking te worden opgemaakt.

Clïënt

Onder het kopje 'clïënt', bij alle drie de checklists, dient enkel nog vermeld te worden of de clïënt een curator of mentor heeft. Eventueel kan de vraag worden toegevoegd:

- Heeft de clïënt een informele vertegenwoordiger? Indien dit het geval is dient de informele vertegenwoordiger tevens te worden opgeroepen.

Stukken

Voorts wordt aanbevolen het kopje 'stukken' op te nemen in de checklists en de vragen omtrent de geneeskundige verklaring te vervangen door de navolgende vragen.

Bij de machtiging tot (voortzetting van) opname en verblijf dienen de navolgende controlepunten te worden opgenomen.

- Is het Zorgindicatiebesluit dan wel de verklaring van een arts dat de clïënt vanwege zijn p.g.-aandoening aangewezen is op AWBZ-zorg overgelegd?;
- Indien Zorgindicatiebesluit aanwezig: Is de aanvraag ingediend bij hetzelfde CIZ-kantoor als het Zorgindicatiebesluit?;
- Indien verklaring arts aanwezig:
 1. Machtiging tot opname en verblijf: Is de aanvraag ingediend bij het CIZ-kantoor in de regio van de woonplaats van de clïënt?;
 2. Machtiging tot voortzetting opname en verblijf: Is de aanvraag ingediend bij het CIZ-kantoor in de regio waarin de accommodatie gelegen is waarin de clïënt verblijft?;
- Is de aanvraag aan het CIZ overgelegd?;
- Is de geneeskundige verklaring opgesteld door een arts die niet bij de behandeling betrokken was?;
- Bij de machtiging tot voortzetting van opname en verblijf: Is de arts die de geneeskundige verklaring heeft opgesteld niet verbonden aan de zorgaanbieder?;
- Is de geneeskundige verklaring leesbaar?;
- Is de geneeskundige verklaring van recente datum? Hierachter dient het woord 'Datum...' te worden opgenomen, waar de datum ingevuld kan worden.

Bij de machtiging tot voortzetting van opname en verblijf dienen tevens de volgende vragen te worden gesteld:

- Is de verklaring van de zorgaanbieder overgelegd?;
- Is het zorgplan overgelegd?

Indien één of meerdere van deze stukken niet zijn overgelegd of niet compleet zijn, dient er contact opgenomen te worden met het betreffende CIZ-kantoor en dient er gevraagd te worden om aanvulling van de ontbrekende stukken.

Bij de verlenging van de IBS kunnen de controlevragen worden gehandhaafd met enkele aanpassingen. De controlepunten dienen op navolgende wijze te worden aangepast.

- Is de geneeskundige verklaring ondertekend door een arts die niet aan de zorgaanbieder verbonden is? Zo ja, door een psychiater / specialist ouderengeneeskunde, een arts-assistent (psychiater i.o.), een geriater / sociaal geriater/klinisch geriater, een arts (huisarts). Indien de verklaring niet is opgemaakt door een psychiater/specialist ouderengeneeskunde of een geriater / sociaal geriater / klinisch geriater dient de rechter hierop te worden geattendeerd;
- Is er overleg geweest? Zo ja, met de zorgaanbieder of de huisarts;
- Is de geneeskundige verklaring van recente datum (maximaal 7 dagen)?;
- Is de geneeskundige verklaring leesbaar?

Aanbevolen wordt om het kopje 'Overige formaliteiten' te vervangen door 'De last tot IBS'. De vragen die gesteld worden onder dit kopje kunnen worden gehandhaafd. Enkel de term 'officier van justitie' dient te worden vervangen door 'het CIZ'. Indien de stukken niet compleet of niet volledig zijn, dient er contact te worden opgenomen met het CIZ.

Verhoor plannen

Bij alle drie de checklists dient bovenaan een aandachtspunt te worden opgenomen met betrekking tot het plannen van de zitting.

- Bij de checklist machtiging tot opname en verblijf komt de zin te luiden: Verblijft betrokkene buiten de accommodatie, dan beslist de rechter zo spoedig mogelijk op het verzoek.
- Bij de machtiging tot voortzetting van opname en verblijf dient de volgende zin te worden toegevoegd: Verblijft de cliënt reeds in de accommodatie dan beslist de rechter in ieder geval binnen drie weken na indiening van het verzoekschrift.
- Bij de verlenging van de IBS kan het reeds vermelde aandachtspunt worden gehandhaafd.

In de checklist dient bij zowel de machtiging tot opname en verblijf als de machtiging tot voortzetting van de opname en het verblijf het volgende controlepunt te blijven gehandhaafd

- Het verhoor zo spoedig mogelijk plannen, doch in ieder geval binnen drie weken.

Bij de verlenging van de IBS kan tevens het volgende controlepunt worden gehandhaafd:

- Het verhoor binnen drie dagen plannen na ontvangst van het verzoekschrift.

Behoudens de benamingen van de checklists kan de rest worden gehandhaafd.

5.2.2. De verzendlijst onderdeel 'oproepen'

Deze paragraaf heeft betrekking op de door te voeren wijzigingen in de verzendlijst inzake het onderdeel 'oproepen'. Bij de machtiging tot opname en verblijf kan de voormalige verzendlijst 'Procedure BOPZ: voorlopige machtiging (THUIS)' worden gebruikt met enkele aanpassingen. De officier van justitie dient vervangen te worden door het CIZ. De oproep dient per gewone post te worden verzonden. De telefonische berichtgeving van de machtiging aan de cliënt dient aan de accommodatie te geschieden in plaats van aan de instelling. De toevoeging achter betrokkene 'Indien betrokkene jonger dan 12: ouders / voogd/ wettelijk vertegenwoordiger' kan worden verwijderd. Tot slot dienen achter 'Belanghebbende', in plaats van de behandelaar, de volgende personen te worden vermeld: de aanvrager, vertegenwoordiger, degene door wie de cliënt feitelijk wordt verzorgd, de zorgverantwoordelijke en de arts die de geneeskundige verklaring heeft opgesteld, maar niet bij de behandeling betrokken was. De rest van de checklist kan worden gehandhaafd.

Bij de machtiging tot voortzetting opname en verblijf kan de checklist 'Procedure BOPZ: machtiging tot voortgezet verblijf' worden gehandhaafd. Hier dient tevens de officier van justitie te worden vervangen door het CIZ. De oproep dient eveneens via de gewone post te worden verzonden. De toevoeging achter betrokkene 'Indien betrokkene jonger dan 12: ouders / voogd/ wettelijk vertegenwoordiger' kan worden verwijderd. De instelling dient te worden vervangen door de zorgverantwoordelijke. Tot slot dient de telefonische berichtgeving van de machtiging aan de cliënt aan de accommodatie te geschieden in plaats van aan de instelling

Bij de machtiging tot verlenging van de IBS kan de checklist 'Procedure: machtiging voortzetting IBS' worden gehandhaafd. De officier van justitie dient te worden vervangen door het CIZ, welke via de gewone post een oproep dient te ontvangen. De toevoeging achter betrokkene 'Indien betrokkene jonger dan 12: ouders / voogd/ wettelijk vertegenwoordiger' kan worden verwijderd. Eventueel kan een hokje met belanghebbende worden toegevoegd.

5.2.3. De beschikking

In deze paragraaf wordt ingegaan op de aan te bevelen wijzigingen in de conceptbeschikking. Uitgangspunt zijn de huidige beschikkingen omtrent de voorlopige machtiging Thuis, de machtiging tot voortgezet verblijf en de voortzetting van de IBS. In het vierde hoofdstuk zijn de beschikkingen reeds opgedeeld in vijf onderdelen. De aanbevelingen worden derhalve ook per onderdeel besproken.

De formaliteiten

Het eerste onderdeel kan worden gehandhaafd. De term 'betrokkene' dient echter te worden vervangen door de term 'cliënt'. Bij een voortzetting dient de naam van de accommodatie te worden vermeld in plaats van de naam van de instelling.

De procedure

In alle drie de gevallen dient 'de officier van justitie' te worden vervangen door 'het CIZ'. De term 'psychiater' dient in alle gevallen te worden gewijzigd in het woord 'arts'. Tot slot dient het woord 'psychiatrisch ziekenhuis' te worden vervangen door 'accommodatie'.

Bij de machtiging tot opname en verblijf dient te worden opgenomen dat de rechtbank heeft kennisgenomen van de navolgende stukken:

- Een verzoek van het CIZ te <vermelding vestiging CIZ-kantoor> van <datum verzoek>, ingekomen ter griffie op <datum>;
- Het Zorgindicatiebesluit dan wel een verklaring van een ter zake kundige arts dat de cliënt vanwege zijn psychogeriatrische aandoening is aangewezen op AWBZ-zorg;
- De aanvraag aan het CIZ, gedaan op <datum> door <belanghebbende>, <relatie belanghebbende met cliënt>;
- Een op <datum verklaring arts> ondertekende en met redenen omklede geneeskundige verklaring van <naam arts>, arts, die cliënt kort tevoren heeft onderzocht, maar niet bij de behandeling betrokken was.

Bij de machtiging tot voortzetting van opname en verblijf dienen bovenstaande stukken tevens te worden vermeld met (bij de geneeskundige verklaring) de toevoeging dat de arts niet verbonden is aan de zorgaanbieder en de volgende additionele stukken:

- Een verklaring van de zorgaanbieder waaruit blijkt dat aan vereisten voor de afgifte van de machtiging tot opname en verblijf is voldaan;
- Een zorgplan, opgesteld op <datum>.

Bij de verlenging van de IBS dienen de navolgende stukken te worden vermeld:

- Een verzoek van het CIZ te <vermelding vestiging CIZ-kantoor> van <datum verzoek>, ingekomen ter griffie op <datum>;
- De beschikking van de burgemeester van de gemeente <naam gemeente> van <datum last gemeente>;
- Een geneeskundige verklaring, opgesteld door een arts die niet aan de zorgaanbieder verbonden is, als bedoeld in artikel 30, eerste en tweede lid Wet Zorg en dwang voor psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten.

De beoordeling

In dit onderdeel worden de vereisten genoemd die hebben geleid tot afgifte van de machtiging. Bij een afwijzing van de machtiging dient te worden vermeld aan welke vereiste of welke vereisten niet is voldaan, die hebben geleid tot afwijzing van het verzoek.

Bij de machtiging tot (voortzetting van) opname en verblijf dienen achtereenvolgens de volgende criteria te worden vermeld:

- De cliënt verzet zich tegen de opname dan wel de vertegenwoordiger is van oordeel dat (voortzetting van) opname en verblijf niet moet plaatsvinden dan wel de ouders die gezamenlijk het gezag over de cliënt uitoefenen, verschillen hierover van mening;
- Het gedrag van een cliënt als gevolg van zijn psychogeriatrische aandoening of verstandelijke handicap, dan wel als gevolg van een daarmee gepaard gaande psychische stoornis of een combinatie daarvan, leidt tot ernstig nadeel. Aangevuld met de invulling van het criterium ernstig nadeel;
- Dat de opname en het verblijf of de voortzetting van het verblijf noodzakelijk en geschikt is om het ernstige nadeel te voorkomen of af te wenden. Afhankelijk van welke machtiging er wordt afgegeven, dient ofwel “opname en verblijf” ofwel “voortzetting van het verblijf” te worden;
- Dat er geen minder ingrijpende mogelijkheden zijn om het ernstig nadeel te voorkomen of af te wenden.

Bij de machtiging tot voortzetting van de IBS dienen de navolgende criteria te worden vermeld.

- De cliënt verzet zich tegen de opname dan wel de vertegenwoordiger is van oordeel dat (voortzetting van) opname en verblijf niet moet plaatsvinden dan wel de ouders die gezamenlijk het gezag over de cliënt uitoefenen verschillen van mening over de opname;
- Er is sprake van ernstig nadeel. Aangevuld met waar het ernstig nadeel uit voortvloeit;
- Het ernstig nadeel is zodanig onmiddellijk dreigend dat een rechterlijke machtiging, als bedoeld in artikel 24, eerste lid Wet Zorg en dwang voor psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten, niet kan worden afgewacht;
- Het ernstige vermoeden bestaat dat dit ernstig nadeel wordt veroorzaakt door het gedrag van de persoon als gevolg van zijn psychogeriatrische aandoening, dan wel als gevolg van een daarmee gepaard gaande psychische stoornis of een combinatie daarvan;
- De inbewaringstelling is noodzakelijk en geschikt om het ernstig nadeel te voorkomen of af te wenden;
- Er zijn geen minder ingrijpende mogelijkheden om het ernstig nadeel te voorkomen of af te wenden.

Bij de beoordeling kan eventueel door de rechter een nadere overweging worden toegevoegd.

Indien de rechter bij het verzoek tot machtiging tot (voortzetting van opname en verblijf) afwijkt van het advies van het CIZ met betrekking tot de duur van de machtiging, kan hij hiervan de redenen aangeven in de beschikking.

De beslissing

De beslissing dient na invoering van de WZD bij de machtiging tot opname en verblijf, de machtiging tot voortzetting van opname en verblijf respectievelijk de machtiging tot verlenging van de IBS als volgt te komen luiden:

- verleent machtiging tot opname en verblijf van de cliënt in een accommodatie, ingaande op <ingangsdatum van de machtiging tot opname en verblijf> en eindigende op <datum waarop het verblijf zal eindigen>;
- verleent machtiging tot voortzetting van de opname en verblijf van de cliënt in een accommodatie, ingaande op <ingangsdatum van de machtiging tot opname en verblijf> en eindigende op <datum waarop het verblijf zal eindigen>;
- verleent machtiging tot voortzetting van de inbewaringstelling van de cliënt in een accommodatie, voor de duur van zes weken, derhalve tot en met <einddatum voortzetting IBS> en verklaart deze beslissing uitvoerbaar bij voorraad.

Afschrift

De navolgende personen dienen te worden vermeld onder het kopje 'voor afschrift afgegeven aan'. De zorgaanbieder die de cliënt feitelijk zorg verleent of de zorgaanbieder die de accommodatie beheert (bij de machtiging tot voortzetting van opname en verblijf of een verlenging van de IBS), het CIZ, de raadsman of raadvrouw, de aanvrager, de cliënt, eventueel de vertegenwoordiger en andere belanghebbenden.

Bij een afwijzing dient tevens te worden vermeld dat een afschrift is afgegeven aan de voor de zorg betrokken arts.

Slot

Tot slot dient onderaan de volgende overweging te worden toegevoegd: *“Tegen deze beslissing kan – uitsluitend door tussenkomst van een advocaat-, hoger beroep worden ingesteld bij het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch door de verzoeker en cliënt binnen drie maanden na de dag van uitspraak”.*

5.2.4. De verzendlijst onderdeel 'verzenden'

In de nieuwe situatie dienen de volgende personen te worden vermeld in de verzendlijst onder het onderdeel 'verzenden beschikking':

- De zorgaanbieder die de cliënt feitelijk zorg verleent;
- De zorgaanbieder die de accommodatie beheert (bij de machtiging tot voortzetting van de opname en het verblijf of een verlenging van de IBS);
- Het CIZ;
- De cliënt. Indien cliënt thuis verblijft op zijn huisadres en indien cliënt reeds in een accommodatie verblijft op het adres van de accommodatie waarin de cliënt verblijft;
- De vertegenwoordiger;
- De aanvrager;
- Belanghebbenden.

Bij een afwijzing dient tevens een afschrift te worden verzonden aan de bij de voor de zorg betrokken arts.

Evaluatie en discussie

Dit onderzoek heeft zich beperkt tot het doen van een advies omtrent de door te voeren wijzigingen in de interne gerechtelijke werkprocessen omtrent de gedwongen opneming met betrekking tot de psychogeriatrische patiënt. De procedure inzake de verstandelijk gehandicapte cliënt is niet onderzocht. Daarnaast zijn de Wet Verplichte geestelijke gezondheidszorg en de Wet Forensische zorg voor personen met een psychische stoornis of verstandelijke beperking, die eveneens de onvrijwillige zorg tot onderwerp hebben, in dit rapport niet behandeld. Vervolgonderzoek kan zich dan ook richten op de doelgroep verstandelijk gehandicapten met betrekking tot de WZD en de voornoemde wetten. Nu de behandeling van de WZD in de Eerste Kamer is aangehouden in afwachting van de WvGGZ is het raadzaam na de daadwerkelijke invoering van de wetten de inhoud van dit rapport te reviseren en aan te vullen met eventuele wijzigingen.

Dit rapport is tot stand gekomen middels een praktijkgericht juridisch onderzoek en is dan ook te hanteren door rechters en medewerkers van de rechtbank Oost-Brabant, medewerkers en rechters van andere gerechten in Nederland, de wetgever, zorgaanbieders, zorgverleners en andere geïnteresseerden.

De zorg voor psychogeriatrische cliënten is een actueel onderwerp. Met de toename van ouderen in Nederland en de afname van de financiële middelen binnen de gezondheidszorg dient een oplossing te worden gevonden op landelijk niveau, waardoor zowel de kwaliteit blijft gehandhaafd als ook de kosten worden verlaagd. Door tevens de vernieuwde WMO, de invoering van de Wlz en het overhevelen van bepaalde bevoegdheden naar de nieuwe WMO en de Zorgverzekeringswet tracht de wetgever dit te bewerkstelligen. Evenals bij de WZD is onduidelijk hoe de uitvoering van de plannen in de praktijk zal uitpakken. Ook binnen de rechtbank Oost-Brabant, Familie- en Jeugdrecht zijn de financiële bronnen niet onuitputtelijk. De rechtbank is dan ook voornemens in de toekomst de zittingen omtrent de gedwongen opneming te laten plaatsvinden binnen de rechtbank. Vormgeving van de zitting 'binnenshuis' kan dan ook uitstekend dienen als onderwerp voor een nieuw praktijkgericht juridisch onderzoek.

Tot slot zal de wettekst in de praktijk niet altijd een oplossing bieden. Jurisprudentie zal in die gevallen duidelijkheid moeten verschaffen over de invulling van een bepaalde rechtsregel of een bepaald begrip. Nadat de wet enige tijd in werking is, kan een evaluatieonderzoek verricht worden naar de werking van de wet.

Begrippenlijst

Begrippen Wet Bopz

Algemene Termijnenwet	In het kader van het naleven van de termijnen van de IBS en de voortzetting tot IBS komt de Algemene Termijnenwet enkele malen terug. Conform de Algemene Termijnenwet wordt met het begrip ‘dag’ niet bedoeld een zaterdag, zondag of een algemeen erkende feestdag. ²³²
Geneesheer-directeur	De geneesheer-directeur is de arts belast met de zorg voor de algemene gang van zaken op geneeskundig gebied. ²³³ De arts hoeft geen psychiater te zijn om te kunnen worden aangemerkt als geneesheer-directeur. ²³⁴ De geneesheer-directeur draagt de uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de situatie in het ziekenhuis op medisch gebied, ondertekent de geneeskundige verklaring en geeft hiermee zijn blijk van instemming en verantwoordelijkheid ervoor. ²³⁵ Bij verpleeg- en verzorgingstehuizen is de geneesheer-directeur in het algemeen geen psychiater, maar een specialist ouderengeneeskunde.
Inspectie voor de Gezondheidszorg	De bevoegde inspecteur van het Staatstoezicht op de volksgezondheid. ²³⁶
Instelling	Een instelling is conform de Wet Bopz een rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging, stichting of instelling, welke zich blijkens haar statuten of reglementen toelegt op het bevorderen van de psychosociale of de sociaalpsychiatrische zorg ten behoeve van personen die gestoord zijn in hun geestvermogens. ²³⁷
Psychiater	Geen vrijheidsberoving is in overeenstemming met artikel 5 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, indien deze is bevolen zonder dat het oordeel van een medisch deskundige, een ‘medical expert’, is gezocht. ²³⁸ Ingevolge de wet Bopz is een psychiater een arts die bevoegd is de titel van psychiater of zenuwarts te voeren. ²³⁹ Sinds 15 februari 2014 is een specialist ouderengeneeskunde, voor zover het de opname of het verblijf van een patiënt met een psychogeriatrische aandoening betreft, gelijkgesteld met een psychiater. ²⁴⁰
Psychiatrisch ziekenhuis	Onder een psychiatrisch ziekenhuis wordt conform de wet Bopz begrepen een door de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport als psychiatrisch ziekenhuis, dan wel verpleeginrichting aangewezen zorginstelling of afdeling daarvan, gericht op de behandeling, verpleging en verblijf van personen die gestoord zijn in hun geestvermogens en mede geschikt voor opname van psychogeriatrische patiënten middels de indicatieprocedure van het CIZ. ²⁴¹

²³² Art. 25 lid 2 Wet Bopz resp. art. 27 lid 1 Wet Bopz resp. art. 29 lid 3 Wet Bopz

²³³ Art. 1 lid 3 Wet Bopz

²³⁴ ECLI:NL:PHR:2004:AN8082.

²³⁵ Keurentjes 2011, p. 45.

²³⁶ Art. 1 lid 1 onder c Wet Bopz

²³⁷ Art. 1 lid 1 onder k Wet Bopz

²³⁸ EHRM 5 oktober 2000, 31365/96 (*Varbanov v. Bulgaria*).

²³⁹ Art. 1 lid 1 onder j Wet Bopz

²⁴⁰ Art. 1 lid 6 Wet Bopz

²⁴¹ Art. 1 lid 1 onder h Wet Bopz jo. Hoofdstuk VI, par. 1 en Hoofdstuk VIII Wet Bopz

Begrippen WZD

Accommodatie	De wet definieert een accommodatie als een bouwkundige voorziening met het daarbij behorende terrein, bestemd voor huisvesting van een cliënt in verband met diens behoefte aan zorg en het verlenen van zorg door een zorgaanbieder.²⁴² De reden om dit begrip te hanteren is dat patiënten niet zoals voorheen gebruikelijk was in grote zorginstellingen verblijven. Er heeft een ontwikkeling in de langdurige zorg plaatsgevonden waarbij steeds meer de zorgaanbieder het verblijf en de zorg voor mensen met dementie op een andere manier heeft gecombineerd.²⁴³ Middels de wet Bopz kan een patiënt enkel gedwongen worden opgenomen in een Bopz-aangemerkte aanstelling op grond van een Bopz-titel. Door het steeds rijkere palet aan woonvormen leverde deze koppeling echter problemen op voor de kleinschalige woonvormen, zeker in die gevallen waar de bewoner zelf de huur betaalt of voor woningen die geen deel uitmaken van een zorgcomplex. Hierdoor ontbrak een wettelijke grondslag voor vrijheidsbeperkende maatregelen in zorgsituaties die buiten de wet Bopz vallen, maar waar de vraag wel degelijk naar bestaat. De zorgaanbieder die onvrijwillige zorg verleent dan wel opname en verblijf biedt aan cliënten in een accommodatie dient zijn accommodatie daartoe te registreren in het openbaar register van accommodaties.²⁴⁴
Cliënt	In de wet wordt het begrip cliënt omschreven als de persoon van wie het bevoegde indicatieorgaan, het CIZ, heeft vastgesteld dan wel van wie uit een verklaring van een ter zake deskundige arts blijkt dat hij in verband met een psychogeriatrische aandoening op zorg is aangewezen, zoals omschreven onder het begrip zorg. De grondslag of reden voor zorg wordt meestal vastgesteld in het indicatiebesluit. Het CIZ maakt gebruik van diagnostiek die wordt verstrekt door een ter zake deskundige. Indien het iemand betreft die gebruikmaakt van particuliere zorg zal er geen indicatiebesluit zijn. In die situatie valt hij of zij onder de reikwijdte, en dus onder de rechtsbescherming van de onderhavige wet, indien een ter zake deskundige arts de diagnose heeft gesteld én er sprake is van verleende zorg zoals omschreven in de AWBZ. Daarbij is het niet van belang of het een cliënt met een indicatiebesluit betreft, die daadwerkelijk gebruik maakt van een AWBZ-aanspraak, dan wel dat een cliënt particuliere zorg ontvangt, die hij of zij zelf bekostigt²⁴⁵. Relevant is het soort zorg zoals die in de AWBZ is beschreven. Ook als een cliënt die zijn aanspraak omzet in een persoonsgebonden budget valt de zorg, die uit het PGB wordt bekostigd, onder het begrip zorg van de regeling. Van belang is dat door de gekozen definitie personen zonder een diagnose niet onder het wetsvoorstel vallen, zowel in de reguliere als in de particuliere zorg.
Indicatieorgaan	Het indicatieorgaan neemt in de WZD een meer prominente positie in. Het college van B&W van iedere gemeente voorziet er in dat in hun gemeente ten behoeve van de inwoners een onafhankelijk indicatieorgaan werkzaam is, dat kosteloos besluit of een inwoner is aangewezen op zorg zoals is omschreven in het Besluit Zorgaanspraken AWBZ.²⁴⁶ Het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ) is door alle gemeenten aangewezen om die rol van onafhankelijk indicatieorgaan te vervullen.²⁴⁷ Voorts zal het indicatieorgaan dan ook worden aangehaald als CIZ.

²⁴² Art. 1 lid 1 onder b WZD

²⁴³ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 996 3, p.2

²⁴⁴ Art. 20 lid 1 WZD

²⁴⁵ *Kamerstukken II* 2008/09 31 996 3, p.13

²⁴⁶ Art. 1 onder d WZD jo. art. 9a lid 1 AWBZ. Zie hiervoor tevens noot 21.

²⁴⁷ Bijlage I onder 1, derde volzin Beleidsregels indicatiestelling AWBZ 2014. Zie hiervoor tevens noot 21.

Zorg	Voor de toepassing van de wet en de daarop berustende bepalingen wordt voor het begrip zorg aangehaakt bij de AWBZ. ²⁴⁸ De zorg omvat de zorg ter voorkoming van ziekten en ter voorziening in hun geneeskundige behandeling, verpleging en verzorging door een zorgverlener aangeboden aan een cliënt met uitzondering van de zorg die in een psychiatrisch ziekenhuis aangemerkte zorginstelling of afdeling daarvan wordt verleend. ²⁴⁹ Tot deze zorg behoren voorzieningen tot behoud, herstel of ter bevordering van de arbeidsgeschiktheid of strekkende tot verbetering van levensomstandigheden, alsmede maatschappelijke dienstverlening. Vooralsnog betreft dit de definitie van zorg in de wet. ²⁵⁰
Zorgaanbieder	De zorgaanbieder is de natuurlijke persoon of rechtspersoon die beroeps- of bedrijfsmatig zorg biedt aan een cliënt. ²⁵¹
Zorgverantwoordelijke	De zorgverantwoordelijke is de door de zorgaanbieder voor cliënt als zodanig aangewezen persoon, die zijn taken namens de zorgaanbieder uitvoert. ²⁵²
Zorgverlener	De zorgverlener is de door zorgaanbieder aangewezen persoon of categorie van personen bevoegd om namens hem onvrijwillige zorg te verlenen. ²⁵³

²⁴⁸ Art. 1 lid 4 WZD

²⁴⁹ Art. 1 lid 4 WZD jo. art. 1 onder j AWBZ jo. art. 6 lid 1 ABWZ en art. 1 onder h Wet Bopz

²⁵⁰ Vooralsnog, omdat de AWBZ per 1 januari 2015 wordt beoogd te worden vervangen door de Wet langdurige zorg en lichtere vormen van zorg zullen worden overgeheveld naar de Wmo en de Zorgverzekeringswet. De mogelijkheid bestaat dat het begrip zorg in de wet Zorg en dwang zal worden opgenomen en dat dit geen inhoudelijke verandering van het begrip met zich meebrengt. Zie hiervoor ook: *Kamerstukken II 2013/14 33891*, nr. 3, p.3 e.v.

²⁵¹ Art. 1 lid 1 onder f WZD

²⁵² Art. 1 lid 1 onder g WZD

²⁵³ Art. lid 1 onder h WZD

Lijst van geraadpleegde literatuur en overige bronnen

Artikelen

W. Dijkers, 'Commentaar op Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen art. 30 (artikeltekst geldig vanaf 17-01-1994)', SDUcommentaar 2012, commentaar laatstelijk bijgewerkt op 17 maart 2014.

T.P.J.C. Widdershoven, 'Commentaar op Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen art. 38 (artikeltekst geldig vanaf 01-07-2013)', SDUcommentaar 2012, commentaar laatstelijk bijgewerkt op 17 maart 2014.

T.P.J.C. Widdershoven, 'Annotatie bij: ECLI:NL:RBSHE:2011:BR3470', JVggz 2011/23.

Brochures

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, *Over de Wet bopz, actueel overzicht van de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen*, Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport 2009.

Boeken

Arends

L.A.P. Arends, *Bopz, De Wet Bopz voor psychogeriatrische patiënten*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2006.

Leenen, Gevers en Legemaate

H.J.J. Leenen, J.K.M. Gevers en J. Legemaate, *Handboek gezondheidsrecht, Deel 1 Rechten van mensen in de gezondheidszorg*, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2011.

Keurentjes

R.B.M. Keurentjes, *De wet BOPZ: de betekenis van de wet voor beroepsbeoefenaren in de gezondheidszorg*, Den Haag: Koninklijke Vermande 2011.

Keurentjes en Zuiderhout

R.B.M. Keurentjes en R.H. Zuiderhout, *De geneesheer-directeur*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013

Elektronische bronnen

www.alzheimercentrum.nl

www.ciz.nl

www.dwangindezorg.nl

www.eerstekamer.nl

www.om.nl

www.overheid.nl

www.rechtspraak.nl

Evaluaties

Arends, Blankman & Frederiks 2002

L.A.P. Arends, K. Blankman & B.J.M. Frederiks, *Evaluatie Wet Bopz. Deelonderzoek 10-3: Interne rechtspositie in de psychogeriatric en verstandelijk gehandicaptensector*, Den Haag: ZonMw 2002.

Begeleidingscommissie evaluatie Wet Bopz

Begeleidingscommissie evaluatie Wet Bopz, *Evaluatie Wet Bopz. Deelonderzoek 10-10: Conclusies en aanbevelingen van de begeleidingscommissie*, Den Haag: ZonMw 2002.

Derde evaluatiecommissie van de Wet Bopz 2011

Derde evaluatiecommissie van de Wet Bopz, *1. Evaluatierapport voortschrijdende inzichten...*, Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport 2011.

Interne documenten

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ)

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht, *Checklist (versie 3.2), Procedure: Voorlopige machtiging (BOPZ), Betrokkene verblijft in een instelling*, 's-Hertogenbosch: Vakgroep Bopz.

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ)

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht, *Checklist (versie 3.2), Procedure: Voorlopige machtiging (BOPZ), Betrokkene verblijft thuis*, 's-Hertogenbosch: Vakgroep Bopz.

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ)

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht, *Checklist (versie 3.2), Procedure: Machtiging voortzetting inbewaringstelling (BOPZ)*, 's-Hertogenbosch: Vakgroep Bopz.

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ)

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht, *Introductieboekje Wet Bopz, Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen t.b.v. de (buiten)griffier*, 's-Hertogenbosch: Vakgroep Bopz 2011.

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ)

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht, *Verzendlijst (versie 2.1), Procedure BOPZ: voorlopige machtiging (THUIS)*, 's-Hertogenbosch: Vakgroep Bopz

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ)

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht, *Verzendlijst (versie 2.1), Procedure BOPZ: voorlopige machtiging (THUIS)*, 's-Hertogenbosch: Vakgroep Bopz.

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ)

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht, *Verzendlijst (versie 2.1), Procedure BOPZ: machtiging voortgezet verblijf*, 's-Hertogenbosch: Vakgroep Bopz.

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht (BOPZ)

Rechtbank Oost-Brabant, afdeling Familie- en Jeugdrecht, *Verzendlijst (versie 2.1), Procedure BOPZ: machtiging voortzetting I.B.S.*, 's-Hertogenbosch: Vakgroep Bopz.

Jurisprudentie

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

EHRM 5 oktober 2000, 31365/96 (*Varbanov v. Bulgaria*)

EHRM 2 oktober 2001, 36022/97 (*case of Hatton and others v. The United Kingdom*).

Hoge Raad

ECLI:NL:HR:1996:AD2497 (uitspraak Hoge Raad).

ECLI:NL:PHR:1996:AD2497 (conclusie Advocaat-Generaal).

ECLI:NL:HR:2004:AO3233

ECLI:NL:HR:2014:1017.

ECLI:NL:HR:2014:1495.

HR 14 december 1976, NJ 1977, 174.

Parlementaire stukken

Kamerstukken Tweede Kamer

Kamerstukken II 1976/77, 11 270, nr. 7.

Kamerstukken II 2002/03, 28 950, nr. 2 (Rapport Dementerenden en de Wet Bopz).

Kamerstukken II 2002/03, 28 950, nr. 3 (Memorie van Toelichting).

Kamerstukken II 2003/04 25 763, nr. 4.

Kamerstukken II 2008/09, 31 996, nr. 3 (Memorie van Toelichting).

Kamerstukken II 2013/14 33891, nr. 3.

Handelingen Tweede Kamer

Kamerstukken II 2003/04, 25 763/28 950, nr. 4.

Kamerstukken II 2003/04, 25 763/28 950, nr. 5.

Wet- en regelgeving

Internationale verdragen

Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM).

Wetten, besluiten, regelingen

Besluit administratieve bepalingen Bopz, Besluit van 3 november 1993, houdende vaststelling van een aantal administratieve voorschriften op grond van de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen.

Besluit middelen en maatregelen, Besluit van 3 november 1993, houdende regels omtrent middelen en maatregelen, die kunnen worden toegepast ter overbrugging van tijdelijke noodsituaties in psychiatrische ziekenhuizen.

Boek 1, Boek 5, Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek, BW, Stb. 1969, 167 (BW).

Grondwet (GW).

Kwaliteitswet Zorginstellingen, Wet van 18 januari 1996, betreffende de kwaliteit van zorginstellingen.

Regeling vaststelling modellen Wet Bopz, Regeling van de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 28 oktober 2003, nr. GVM-2419898, houdende vaststelling van modellen BOPZ.

Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen, Wet van 29 oktober 1992, tot vervanging van de Wet van 27 april 1884, Stb. 96, tot regeling van het Staatstoezicht op krankzinnigen, (Wet Bopz)

Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, Wet van 29 maart 1828, Stb. 1828, 14, zoals laatstelijk gewijzigd op 7 maart 2013, Stb. 2013, 92 (Rv).

Wet langdurige zorg, Regels inzake de verzekering van zorg aan mensen die zijn aangewezen op langdurige zorg (Wlz).

Wetsvoorstellen

Wetsvoorstel 31 996, Regels ten aanzien van zorg en dwang voor personen met een psychogeriatrische aandoening of een verstandelijke handicap (Wet zorg en dwang psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten).

Wetsvoorstel 32 398, Vaststelling van een Wet forensische zorg en daarmee verband houdende wijzigingen in diverse andere wetten (Wet forensische zorg).

Wetsvoorstel 32 399, Regels voor het kunnen verlenen van verplichte zorg aan een persoon met een psychische stoornis (Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg).

